

ДОБРИВОЈЕ СТОШИЋ, СНЕЖАНА ВЕЛКОВА,

СОЊА ЛАЖЕТИЋ - ЈОВАНОВСКА

СРПСКИ ЈЕЗИК

за

пети разред

основне школе

2020

Име и презиме на авторите:

ДОБРИВОЈЕ СТОШИЋ
СНЕЖАНА ВЕЛКОВА
СОЊА ЛАЖЕТИЋ - ЈОВАНОВСКА

Име и презиме на рецензентите:

Проф. др Чедомир Стојменовиќ
Нада Стојанова
Снежана Васиљевиќ

Име и презиме на илустраторот:

Магнаскен - Скопје

Име и презиме на јазичниот лектор:

Добривоје Стошиќ

Издавач: Министерството просвете и науке Републике Северне Македоније

Штампа: Полиестердеј ДООЕЛ, Скопје

Тираж: 3

Со одлука бр.22-1388/1 од 14.06.2012 на Националната комисија за учебници, се одобрува употреба на учебникот Српски јазик за 5-то одделение во деветгодишно основно образование

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
373.3.016:811.163.41(075.2)

СТОШИЋ, Добривоје
Српски јазик за 5 разред деветогодишњег основног образовања
/Добривоје Стошиќ, Снежана Велкова, Соња Лажетиќ-Јовановска. - Скопје
:Министерство просвете и науке Републике Северне Македоније,2020. - 148
стр. : илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-226-421-9

1. Велкова, Снежана [автор] 2. Лажетиќ-Јовановска, Соња [автор]

COBISS.MK-ID 111809546

Реч аутора

У уџбенику за V разред основне школе налазе се књижевни текстови предвиђени наставним програмом за овај школски узраст, али и неки текстови који се могу читати и тумачити на часовима.

Намера нам је била да ђацима понудимо богат садржај текстова примерених узрасту.

Помоћу објашњења, упутстава и радних задатака који прате сваки текст моћи ћеш самостално, или уз стручну помоћ наставника, да се бавиш књижевношћу у мери колико желиш. Како школска година одмиче, богатићеш фонд речи којима се користиш, ширићеш своја знања и откриваћеш уметничке лепоте и вишезначност књижевног текста.

Жеља нам је да ти овај уџбеник помогне да заволиш богат и разнолик свет књижевне уметности, као и да ти омогући да стваралачки читаш и тумачиш књижевна дела.

КЊИЖЕВНОСТ

ИЗРАЖАЈНО ЧИТАЊЕ

■ Задатак

- ♦ Прочитај текст у себи и прибележи речи које ти нису јасне и потражи објашњење.
- ♦ Објашњење речи је веома важно како би могао изражајно прочитати текст.

■ Шта је то изражајно читање?

- ♦ То је гласно читање при чему долазе до изражаја твоје говорне способности. То су:
 1. правилно изговарање сваког гласа (артикулација).
 2. правилан изговор речи, са правилним акцентом и са наглашавањем одређених значајних речи у реченици (дикција).
 3. правилна интонација речи према потреби да се осети туга, срећа, страх и сл.
То значи и мењање боје гласа (да ли говори дете или старија особа), тихо или гласније читање.
 4. Ритам при читању треба да буде природан, према потреби садржине, да се чита спорије или брже.
 5. Прављење пауза и поштовање знакова.
 6. Употреба мимика и гестова зависно од садржаја.

■ Сагледај и примени

- ♦ Наставник изражајно чита један део текста. Пажљиво слушај и следи текст.
- ♦ Читајте текст по деловима и пазите да то буде изражајно читање, како је то урадио наставник.

ОПКЛАДА

(Мика и Жика, два несташна ђачића, поваздан се брчкају крај обале. Добро пливају и утркују се ко ће даље отпливати. Жика признаје Мики да је бољи пливач, али му не признаје да је бољи гњурац... И опкладише се у целу лубеницу. На команду „три” треба да загњуре...)

Жика командује.

- Један, два, три!

Али обојица остадоше с главом изнад воде. Не верују један другоме да ће се загњурити. Свађали се мало и најзад се договорише да на команду заједно загњуре. Жика викну:

- Један, два, три! И бућ! Загњурише обојица.

Али Мика извири одмах да се увери дали је Жика загњурио, па бојећи се да и Жика не извири брзо зарони у воду.

Сад Жика промоли главу, а кад виде да нема Мике, прошапта:

- Тај добро издржава, може лако добити опкладу! Ал' сад неће, пошто сам се добро издувао! Сад ћу ја дуже издржати!...

И опет загњури.

Мика не може више да издржи и диже главу изнад воде. Зачуди се кад не виде Жику, па уздахну:

- Тај као да је риба! Још се не појављује. Али сад ћу поново да загњурити и опклада је моја!

И полако увуче главу у воду.

Кад је Жика поново извирио, зинуо је од чуда:

- Зар тај још не излази? Као да има шкрге! Ал' свеједно, ја ћу победити, загњурићу. Он дотле мора изићи, а ја ћу се после тога појавити и лубеница је моја.

То рече и утону у воду.

И тако су непрестано извиравали, час један, час други. Никако да се сврши опклада. И још увек загњурују! Ко не верује, нека оде на ђачко купалиште и видеће поред обале како се из воде појављују две главе - час Микина, час Жикина...!

Брана ЦВЕТКОВИЋ

■ Разговор о тексту

- ◆ Ко су Мика и Жика и шта раде поваздан?
- ◆ Зашто су се опкладили?
- ◆ Како је текла опклада?
- ◆ Ко је био издржљивији у гњурењу и на који начин?

■ Упамти

Изражајно читање се разликује од свакодневног говора зато што при читању глас изражава осећања и мисли, уверљиво одсликава песничке слике, ликове, њихове међусобне односе и догађаје.

Читање може да буде брже или спорије, у зависности од тога какав је догађај описан у тексту (тужан или радостан). Изражајно читање подразумева разумљив говор и правилно праћење интерпункцијских знакова како би се глас по потреби подизао или спуштао.

■ За час

♦ Увежбај текст за изражајно читање, са елементима о којима си учио. На часу читајте део по део, а наставник нека вреднује успешност читања.

■ Задатак за час

♦ Увежбајте изражајно читање песме која следи. Узета је из књиге „Вагон прве класе” коју је написао Драган Лукић. У тој књизи можете наћи много веселих песама о деци, животињама, играчкама и о природи. Заједно са наставником прво читајте у хору, сви заједно, а затим појединачно.

ШКОЛЕ

Школе су велике и мирне овце
које окаче велико звонце,
па звоне, звоне и децу гоне
у жуте мале авионе.

Школе су велике и добре маме
стотину деце негују саме,
напамет знају сву своју децу
и бајке причају о Месецу.

Школске су клупе
жуте ракете,
са њима деца
у свемир лете.

Школе су велики чудни дворци
које освоје храбри основци
сваког септембра пушчаном паљбом
и оловкама дугачком сабљом.

Сваког септембра
кад јесен ступи,
по два су борца
у школској клупи.

Драган ЛУКИЋ

■ Домаћи рад

- ♦ У свесци напиши приказ за песму „Школе” према следећем плану.
- ♦ Направите презентацију на часу и разговарајте о успешности приказа.

Реченица _____
(Шта је опевано у песми?)

Стих _____
(Који стих, према теби, исказује најјаче осећање?)

Епитети _____
(Напиши три епитета који ти се највише допадају.)

Риме _____
(Напиши две риме.)

Једна реч _____
(Реч која исказује најјаче осећање о песми.)

■ На часу

На часу **Ликовног образовања** нацртајте цртеж на коме ћете представити вашу школу.

■ Примена знања – такмичење

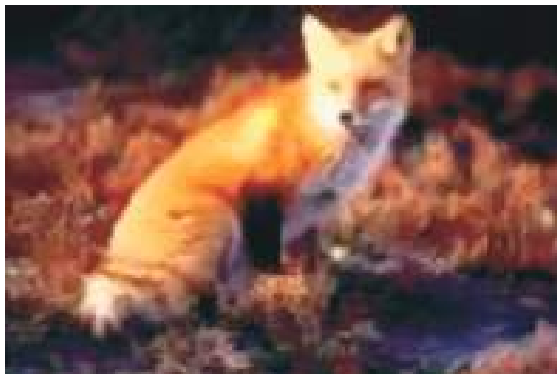
- ♦ Прочитајте следеће стихове у себи. Затим организујте такмичење у изражајном читању. Најуспешније читање похвалите.

ОГЛАСИ „ШУМСКИХ НОВИНА“ – Бранко ЂОПИЋ

ЛИЈИН ОГЛАС

У густој трави, надамак ријеке,
крај неке стазе уске,
нашла сам синоћ у сами сутон
перо госпође Гуске.
Нека Гуска у шуму сврати
да јој га тетка врати.
Састанак у пет сати.

МЕДИН ОГЛАС

Мркоњић Медо из Глуве Доље,
звијерка мекане душе,
моли пчелара за наук мудри
како се пчеле гуше.
Савјет се хитно прима,
прије него дође зима.

ЈАЗАВЧЕВ ОГЛАС

Озбиљног друга Јазавац тражи
да дијеле красан стан.
Јазбину има топлу и тиху,
згодну за зимски сан.
Љепше је, нема да палиш свијећу!
Јежа примити нећу!!!

ОГЛАС ДИВЉЕ СВИЊЕ

Ја, дивља свиња, Брљанић Брља,
јављам свима, да знате:
никада досад ручала нисам
на књизи Ђака Мате.
Откуда прича о томе кружи,
ко ли ме тако свирепо тужи.

ОГЛАС МРАВА

Пред кишом, јуче, под својим листом
сакри ме цвијетић плав.
Зато му јавно одајем хвалу.
Учтив,
трудбеник Мрав.

ЗЕЦ И ЛИСИЦА

Једне дуге и оштре зиме огладне све звијери, па и лукава тета лија.
И, једном ноћу, кад је камење пуцало од студени, нађе сиромашка зечића
гдје скакуће пртином да се загрије, па науми да га превари.

- Зима, зејо, оди да се играмо!
- И лани је била, тето - одговори зец.
- Зар си ти лањски? - запита га она.
- Јесам, вала, и преклањски! - одговори он.

„Нема, богме, ту мени вечере” - помисли тужно лисица и оде на другу страну.

Народна басна

ДРАМСКО ЧИТАЊЕ

- Пажљиво прочитај текст у себи, а затим размисли о поступцима ликова и о примени елемената изражајног читања.

ТУЖИБАБА

На сцени са леве стране сто или катедра са столицом, а са десне стране једна школска клупа. За катедром је учитељица, а у клупи су два ученика.

Тужабаба: (диже два прста): Молим, наставнице, он ми је узео гуму!...

Наставница: Добро, добро, вратиће ти је ... Седи.

Тужабаба: (седне).

Дечак: (исмева га шапатом): „Молим наставнице, молим наставнице...

Тужабаба: (опет диже два прста): Молим, он ме исмева...

Наставница:(уморно): Немој, Поповићу, да га исмејаваш...

Тужабаба: (кези се надмоћно): Еее!

Дечак: Тужабабо!

Тужабаба: (скаче са места): Молим, наставнице, он ми каже да сам тужабаба!

Наставница: Ниси ти тужабаба, седи само...

Тужабаба: (обраћа се дечаку): Е, ето видиш да нисам!

Дечак: Ниси ти тужабаба ти се *шужидеда!*

Тужабаба: (избезумљено скаче с места): Молим, наставнице, он каже да сам ја тужидеда!

Наставница: (лажно љутита): Није могуће! ... Поповићу, Поповићу, буди миран!

Тужабаба: (смеје се, седајући на место): Еее... Наставница ти је рекла да будеш миран!

Дечак: Ниси ти тужабаба ти си ништа!

Тужабаба: (скочи као горе): Молим, наставнице, он каже да сам ја ништа!

Наставница: А шта ти њему кажеш?

Тужибаба: И он је ништа!...

Наставница: Е, па у реду... Седите сада и будите мирни.

Тужибаба: (седа на своје место и радознало гледа шта ће дечак да учини; овај не реагује, што тужибабу нервира; одједном скочи): Молим, наставнице, он ме *гледа!*

Наставница: Шта кажеш?

Тужибаба: (плачно): Молим, он ме стално овако *гледа!* (Окреће се према дечаку и кези се). Беее. . .

Душан РАДОВИЋ

■ Размисли и разговарај

- ◆ Где се одвија радња у тексту?
- ◆ Које сте особине открили код ликова?
- ◆ Шта је исказано у тексту са заградама?

■ Упамти

Драмаско читање подразумева читање драмског текста по улогама у дијалошком облику. Иначе, успела драматизација може се сматрати она која вештим коришћењем свих техничких могућности позоришног језика неупадљиво следи токове оригиналног текста и успева да драмски истакне основну пишчеву замисао.

■ Припреме за драматизацију

- ◆ Док читате текст по улогама, одаберите ученике који ће тумачити улоге из текста.
- ◆ Остали ученици добијају задатак: да припреме учионицу као сцену са реквизитима.

■ Извођење драмског текста

- ◆ Ученици – глумци изводе представу озбиљно, говорећи јасним говором, гестовима, мимикама, покретима.

ПРИЧА

- ♦ Прочитај текст у себи и размисли какав догађај је описан у њему.

ДИМА

Право име му је било Димитрије. Његова мајка га је звала Дима. Тако сам га звао и ја и сви који су га познавали. Становао је близу нас, у једној малој кућици са прозорима облепљеним плавом хартијом.

Дима је био само једну годину старији од мене. Међутим, био је растом много нижи, изгледао је јако ситан. Кад покушавам да се сетим како је Дима изгледао, пред очи ми стално излази слика „Глише” кога цртају мала деца. Личио је на миша, био је јако живахан, брз, стално у покрету: и рукама и ногама и језиком.

Кућа у којој сам живео имала је велико двориште и обично смо се у њему скупљали. Дима је био најчуднији међу нама. Кад год би Дима отворио уста да нешто каже, ми смо сви прекидали жагор у жељи да га чујемо.

Сви смо говорили обичне речи, не оне речи које је требало да се изговоре у игри и свађи, већ каква је ситуација била. Сећам се и сада. То су били обични разговори:

- Баци ми лопту!
- Ујешће те куца!
- Где је мој кликер?
- Ко ти је дао тај „стакленац”?
- Ударићу те!
- Чик, пробај!

Тако смо ми говорили.

Дима није никад тако говорио. Он је увек нешто измишљао и ми смо му сви веровали, не знам ни ја сада како и зашто.

Једног јутра Дима је ушао у моје двориште и под мајицом донео некакав замотуљак. Ја сам га молио да ми покаже шта је то, али је Дима одбио и рекао да сачекам док остали стигну.

Дима је био свечано расположен и полако разматавао хартију, тако да смо ми били још нестрпљивији. Онда је извадио неке фотографије и

показивао нам:

- Овако сам ја изгледао. То је било давно, онда сам био војник.

Ми сви разрогачених очију гледамо у пожутелу фотографију, гледамо у лице неке старе војничине с брковима, са ордењем и пиштољем о појасу.

Моја мајка, неприметно је пришла нашој групи и гледајући у бркату војничину, за коју је шестогодишњи Дима тврдио да је то он, почела је тако да се смеје да је готово хтела да умре.

Мени тада није било јасно зашто се моја мајка смејала. Сада ми је јасно. Био је то на слици Димин деда.

Кад је моја породица отпутовала из тога града, мени је највише било жао што у моме дворишту више неће бити Диме.

Нисам га више никада видео.

Стеван РАИЧКОВИЋ

Мање познате речи:

жагор – галама

кликер – мала стаклена куглица (играчка)

■ Разговор о тексту

- ◆ Ко је Дима и како је описан у тексту?
- ◆ По чему се издвајао Дима у односу на другу децу?
- ◆ Чиме их је изненадио једног дана?
- ◆ Зашто се мајка смејала над фотографијом?

■ Размисли, одговори, закључи

♦ У тексту је приказан један догађај о коме се приповеда. Због тога текст је:

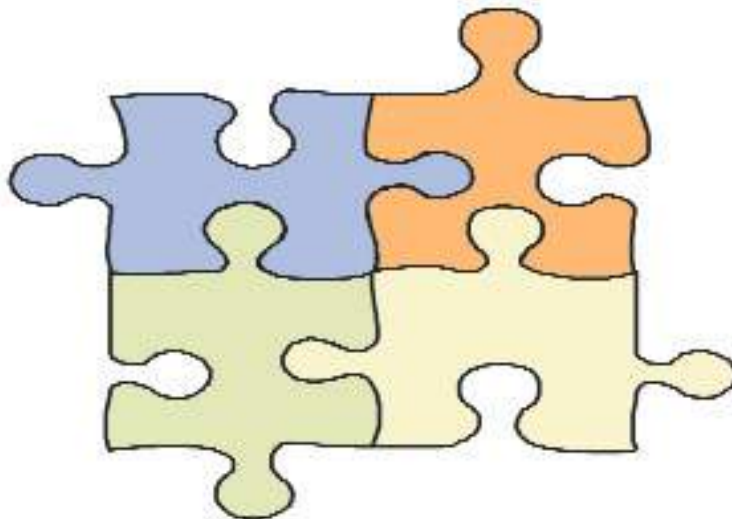
- а) епски, б) лирски, в) драмски.
- ♦ Текст је написан у:
 - а) стиху, б) прози, в) драмском дијалогу.
- ♦ Број главних ликова је:
 - а) двоје, б) троје, в) један, г) десет.
- ♦ Који је главни догађај?
- ♦ Наброј споредне догађаје.

■ Закључак

Од одговора које си добио на претходним питањима може се закључити да је текст „Дима” **прича**. **Прича је врста кратког прозног састава**. У њој се описује **један догађај** из живота **једног лика**. Други догађаји и ликови се само накратко помињу, али су и они у тесној вези са главним догађајима и ликовима.

■ Задатак за час

♦ Одговори на питања у свесци. Читајте одговоре и допуњујте их, ако сматрате да је то потребно.

БАСНА

■ Сагледај

♦ Док изражајно читаш следеће текстове у себи, кога препознајеш у главним ликовима.

ВУК И ПАС

Досадило се псу једног месара да стално живи у једном месту, зажели да пође некуд даље и види шта се по осталом широком свету ради.

Украде се овај пас једне вечери из куће, крене на пут и ноћу дође у једну велику шуму.

Пред зору срете га један мршав и гладан вук. Да удари на њега, не сме. Види да је пас велики и добро ухрањен. Реши вук да се упозна с њим, поздрави га и упита куда се тако упутио. Пас му рече шта је наумио.

- Е, мој брајко – прихвати вук – нико више не путује него ја, па видиш какав сам. Истину ти кажем, тако ми моје курјачке вере, само ти је дангубица ићи по свету. Нема ти бољег места од оног где ти је пун трбух. И да хоћеш мене упутити тамо где се и ја могу хранити као ти, ја бих тамо ишао.

Види и пас да је тако, утолико више што је већ осетио глад, и одговори вуку:

- Кад је тако, добро, а ти хајде са мном. Ја ћу ти наћи господара у нашем селу. Он ће те добро хранити, само да му ноћу чуваш кућу од лупежа.

- Нико му је боље од мене неће чувати – одговори вук. И тако пођу.

При осветку спази вук да је псу огуљен врат и упита га откуд то.

- Ништа не питај.

- Та кажи ти мени да знам, добро је све знати.

- Преко дана везују ме ланцем за врат, а ноћу пуштају ме слободна.

- Шта кажеш, несрећниче! Ланцем за врат! На част ти та твоја господска храна, ја се нисам на то научио.

Доситеј ОБРАДОВИЋ

■ Разговор о тексту

- ◆ Шта је урадио пас када му је досадило да живи у једном месту?
- ◆ Шта му је рекао вук када га је видео?
- ◆ Када је почео осећати глад, шта је предложио вуку?
- ◆ Зашто вук није прихватио предлог?
- ◆ Ко је представљен преко ликова у тексту?
- ◆ Разговарајте о поуци коју сте сагледали у поступцима вука и пса.

■ Упамти

Басна је кратка прича у прози или стиховима у којој су главни ликови најчешће животиње, које представљају људе и њихове мане. Карактери животиња у баснама су у складу са људским карактерима. Тако, на пример, пас представља верног и искреног човека, вук отмичара, насртљивца, лисица – лукавог и препреденог човека, зец – плашљивца, јагње – невиног и безазленог човека.

Басна има задатак да критикује и поучава како треба поступити у животу.

Најпознатији баснописци су: Езоп, Лафонтен, Лесинг, Иван Крилов, Лав Толстој, Доситеј Обрадовић и др.

■ Задатак за час – народне мудрости

◆ Читајући басне можеш извући поуке, а често из њих произлазе и пословице. На пример,

Веруј, али провери.

Не бију вука што је сив, него што је овцу појео.

Јадна је она птица која не носи своје перје.

◆ Потруди се да пронађеш и друге пословице. Читајте их на часу и анализирајте поруке које шаљу читаоцу.

■ Домаћи задатак

Прочитај следеће басне, а затим их препричај и напиши поуку. Затим разговарајте о порукама и негативним људским особинама које су описане у баснама.

КОЊ И МАГАРАЦ

Неки човек имао коња и магарца. Кад су једном били на путовању, магарац рече коњу:

„Узми мало од мога терета, ако хоћеш да останем жив”.

Коњ не послуша. Магарац се од умора сруши и угину.

Кад је господар све натоварио на коња па и саму магарчеву кожу, стаде коњ јаукати:

„Јао, мени беднику! Шта ми се догодило! Нисам хтео узети мали терет, а ево сада носим све, па и одрану кожу”.

Доситеј ОБРАДОВИЋ

КУРЈАК И ЖДРАЛ

Курјаку, ждерићи овцу, застане кост у грлу. Стане завијати и јаукати, молећи свакога ко туда пролазаше да му извуче кост, обећавајући велику награду. Дугошијасте ждрал полакоми се на плату, завуче главу у курјаково грло и извуче кост, пак онда летећи више њега, искаше плату. А курјак, показујући му своје курјачке зубе, рече му: „Зар ти је малена плата што си из оваквих зуба извукао главу здраву и читаву?”

ЕЗОП

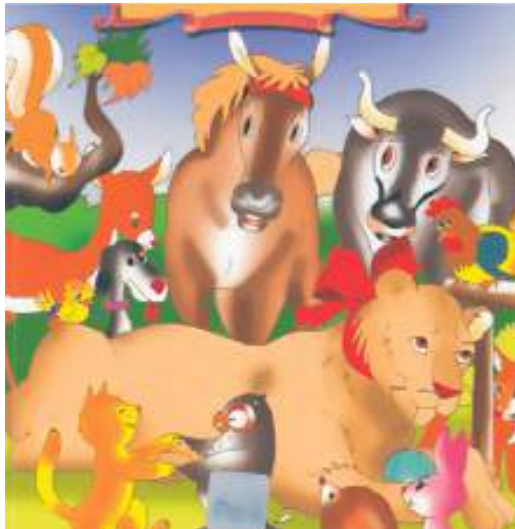
ТЕЛЕГРАФСKE БАСНЕ

Стара школа

„Ваш сам слуга” - шапће лисац лаву
и понизно пред њим спушта главу,
а кад зеца сусретне крај бразде,
виче: „Скидај шешир испред газде!”

Прича из давнине

Усред нашег малог, птичјег среза
поставили гаврана за кнеза...
- А шта кос и славуј веле на то?
Они веле: Шутјети је – злато!

Непоправљив

Чита јагње Езопове басне,
па се диви: мудре су и красне.
Тек једно је при том грдна мука,
што не могу да поправе вука...

Лоше искуство

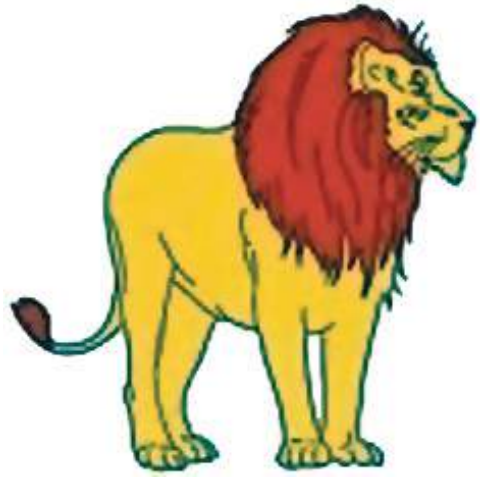
Стари медвед у кошницу гледа,
па све мисли: бит ће слатког меда!
Но ипак је пропустио згону,
сјетивши се како пчеле боду...

Модерна времена

Јадао се мачак насред крова,
мрка брка, забринуте њушке:
- Ни на врапце нема више лова
без радара и атомске пушке...

Судбина царева

Тужио се стари лав:
- Звијери моје, нисам здрав!
А на ове ријечи лавље
приредиле звијери славље...

Повријеђена величина

Назва слона телефон:
- Хало, мали мој!
Одговара љутит слон:
Пардон! Криви спој!

Безобразни врабац

Гракће гавран: - Квар, квар, квар,
сто година ја сам стар!
А врабац ће: - Жив, жив, жив,
А тко ти је, старче, крив?

Густав КРИЛЕЦ

РОМАН ЗА ДЕЦУ

■ Присети се

- ◆ Које су особине приче као састава?
- ◆ Присети се елемената изражајног читања. Примени их док читаш текст у себи.

■ Задатак

- ◆ Читајте текст по деловима и размишљајте о његовој садржини, а посебно о главном лику.

ПРОЛЕЋЕ У ЏУНГЛИ

У индијској џунгли годишња доба прелазе једно у друго готово неprimетно. Чини се као да их има само два, влажно и суво, али ако пажљивије посматрате, видећете како се, под потоцима кише и облацима прљавштине и прашине, сва четири годишња доба нижу својим редом. Најдивније доба је пролеће, јер оно нема задатак да прекрије чист гол простор новим лишћем и цвећем, већ да изагна и склони заостале преживеле отпатке полужелених биљака којима је блага зима оставила дуг живот и да упола прекривеној старој земљи поново улије осећање младости. И оно то тако добро учини да на целом свету нема таквог пролећа као што је у џунгли.

Тада је довољно да падне једна слаба киша па да се све дрвеће, жбуње, бамбуси, маховине и биљке са сочним лишћем почну будити уз шум растења, који се готово може чути, а уз тај шум се и дању и ноћу осећа дубок жамор. То је шум пролећа, треперав звук који не долази ни од зујања пчела, ни од водопада, ни од ветра у крунама дрвећа, већ то преде топла, срећна земља.

Могли је све до ове години уживао у промени годишњих доба. Обично би он први спазио око пролећа у дубокој трави и прве пролећне облаке, с којима се у џунгли ништа не може поредити. Његов глас се разлегао на свим влажним, расцветалим местима обасјаним звездама, он је помагао у хору великих жаба или се ругао малим совама које креште за белих ноћи.

И он је, као и сав његов народ, изабрао пролеће за своје излете, да се креће просто из задовољства, да јури, по топлом ваздуху, тридесет, четрдесет или педесет миља, од сутона до зоре, да се врати задихан, насмејан, с венцем цвећа на глави. У тим дивљим крстарењима џунглом није га пратила његова четворка, јер је она одлазила да са другим вуковима пева песме.

Становници џунгле су у пролеће веома запослени, и Могли их је слушао како мумлају, вриште или звижде свако на свој начин. Гласови су им тада другачији него у осталим годишњим добима, и то је један од разлога зашто се пролеће зове доба новог говора.

Радјард Киплинг
(из романа „Књига о џунгли”)

Мање познате речи

изагна – најури

џунгла – велика шума са обиљем растиња и животиња

сова – врста птице

миља – мера за дужину

■ Разговор о тексту

- ◆ Како се смењују годишња доба у џунгли?
- ◆ Зашто је пролеће описано као најлепше годишње доба у џунгли?
- ◆ Шта се догоди када падне киша?
- ◆ Ко је Могли?
- ◆ Упореди лик Моглија из текста са оним којег познајеш из прича које си раније прочитао у сликовницама.
- ◆ Присети се ко су били његови верни пратиоци у џунгли и с ким се борио?

■ Упамти

Текст „Пролеће у џунгли” је кратак одломак из књижевног текста који на опширан начин описује живот дечака Моглија кога су вукови нашли у шуми као малу бебу и подигли га. Он господари џунглом дружећи се са животињама. Овај текст има велик број ликова, обилује догађајима, има богату садржину и зове се **роман**. Тема романа се односи на децу, и зато се овај текст зове роман за децу.

■ Примени знања

♦ У изради овог задатка, према властитом избору можеш примени-ти: петоред, степенаст приказ, прозор, проблемско постављање, Венов дијаграм.

♦ На претходним часовима прочитали сте текстове различитих врста: причу, басну, део романа и сагледали њихове најважније особине.

Направи упоређење према следећим захтевима:

1. Какве теме обрађују?
2. Које су поруке?
3. Упореди их по: дужини, броју ликова и догађаја, говору ликова и речи аутора.

ГОВОР ПИСЦА И ГОВОР ЛИКОВА

■ Уочи

- ♦ Док читаш текст, уочи ко говори.

СТАРА ВОДЕНИЦА

Стиснута у шумовитој долини изнад села, воденица је непрекидно и неуморно радила терана водом дубоког потока. И веома, веома је остарела.

- Још ћу радити, говорила је води која ју је покретала. Још сам снажна.

Али стари воденичар, који је годинама био у воденици, умре и нико не дође да га замени. Воденица занеме и опусте.

Док је стари воденичар био жив, доводио је своје мало унуче и воденица је често слушала деду како му говори:

- Иване, ову ћу воденицу оставити теби. Ако је будеш лепо чувао, она ће те хранити.

Но после смрти старога, Иван не дође. Воденица га је чекала, али њега није било. Она изгуби наду, коров је обрасте, трње и трава. Нико није више пролазио поред ње. Сове су се населиле у њој, а велика риђовка увукла се испод прага.

- Е – говорила је вода из потока – где је твој Иван? Више не вредиш, ништа, а ја сам жељна посла. У себи носим снагу, а она одлази узалуд.

Воденица се од муке расплака.

Једног лепог пролећног дана она зачује у близини кораке и говор.

- Ох, сигурно иде Иван! – обрадује се воденица.

Путем, зараслим у коров, долазила су три човека. Водио их је неки младић.

- Личи на Ивана! – помисли воденица. – Та то је он! Гле како је порастао, а ја сам мислила да је још мали дечак. Ех, да хоће да ме поправи, па да опет радим!

Воденица се није преварила. Младић је заиста био дедин унук Иван. Стигавши пред воденицу, рече:

- Ево, ту смо. Ова је воденица већ одслужила своје. На њеном месту можемо саградити дивну електричну централу.

Чувши то, вода снажно зашуми и рече воденици:

- Слушај, стара, ето за мене опет посла. Видиш, ја ћу покретати централу, разумеш ли? Наше ће село добити електрично осветљење, а њега ћу ја производити. Осветлићу долине и поља, села и градове које видимо одавде. Иван није као његов деда, он мисли друкчије.

- Ех, дошла су друга времена! – уздахну воденица. – Нема друге. Одлазим. Испунила сам своју дужност и не жалим што ће ме нестати, јер ће на мом месту засветлети ново сунце.

(Прича из ђачких новина)

Мање познате речи

риђовка – врста змије

долиница – мала долина

■ Разговор о тексту

- ◆ Где се налазила воденица?
- ◆ Шта је говорила води?
- ◆ Шта је деда говорио Ивану о воденици?
- ◆ Зашто је воденица губила наду?
- ◆ Ко је дошао код ње једног пролећног дана?
- ◆ Какав је био план њезиних посетилаца?
- ◆ Како је реаговала стара воденица?

■ Упамти

У књижевним текстовима има **две врсте говора**: говор писца и говор ликова. Писац приповеда, објашњава, описује, а ликови разговарају, и преко њихових међусобних односа, који су директни, добија се утисак да се радња одвија испред читаоца. Из тог разговора могу се одредити њихове особине.

■ Домаћи рад

- ◆ Вежбај препривавање текста. Пази како ћеш претворити директни говор у индиректни.
- ◆ На часу изражавања и стварања препричај текст. Разговарајте о ономе што сте чули и заједно вреднујте исказивања.

ТЕМА

■ Размислите

- ◆ Док читаш текст, препиши речи и реченице са описом мајке.
- ◆ Размисли шта је предмет приповедања у тексту.
- ◆ У ком лицу говори приповедач у тексту?

ДЕТИЊСТВО

Срећно, срећно, неповратно доба детињства! Како да не волим, како да не чувам успомене на њега! Те успомене освежавају, уздижу моју душу и оне су извор мог најлепшег уживања.

Дешавало се да се истрчиш до миле воље и седиш за столом за чај у високој наслоњачи. Већ је доцкан, давно си попио шољу слатког млека, сан ти склапа очи, али се не мичеш с места, већ седиш и слушаш. А како да не слушаш? Мама разговара с неким и звуци њеног гласа тако су слатки, тако пријатни! Сами ти звуци тако много говоре моме срцу! Очима замагљеним од

дремежа пажљиво гледам њено лице и одједном она постаде сасвим мала, тако мала, да јој лице није веће од дугмета; али га ипак сасвим јасно видим: видим како ме је погледала и осмехнула се. Мени је пријатно да је видим тако сићушну. Жмиркам очима још више и она постаје тако мала као слике људи који се огледају у зеницама. Али сам се померио и чаробна слика се изгубила; скупљам очи, окрећем се, настојим на сваки начин да обновим ту слику, али узалуд.

Устајем и, згрчивши ноге, удобно се намештам у наслоњачи.

- Ти ћеш опет заспати, Никољењка! – каже ми мама. – Боље би било да идеш горе.

- Мени се не спава, мамице - одговараш јој, и нејасни али слатки снови испуњавају ти машту и здрав дечји сан склапа ти очи, и за тренутак се заборавиш и заспиш и спаваш док те не пробуде. Осећаш понекад у полусну да те нечија нежна рука додирује; по самом додиру је познајеш и још у полусну нехотице ухватиш ту туку и снажно је притиснеш на усне.

Сви су се већ разишли; само свећа гори у гостинској соби; мама је казала да ће ме сама пробудити; то је она села на крајичак наслоњаче на којој спавам, својом дивном, нежном руком помиловала ме по коси и над самим мојим увом звучи мили познати глас:

- Устај, душо моја, време је да се спава.

Не устручава се ни од чијих равнодушних погледа: она се не боји да излије на мене сву своју нежност и љубав. Ја се не мичем, али још јаче љубим њену руку.

- Устани, анђеле мој.

Она ме другом руком грли око врата и њени се прсти брзо крећу и голицају ме. У соби је тихо, полутамно; нерви су ми узнемирени маминим голицањем и буђењем. Мамица седи сасвим уза ме; она ме додирује; осећам њен дах и чујем њен глас. Све ме то нагони да скочим, обавијем рукама њен врат, притиснем главу на њене груди и да јој задихано кажем:

- Ах, мила, мила мамице, како те волим!

Она се осмехује својим тужним, чаробним осмехом, узима обема рукама моју главу, љуби ме у чело и ставља ме на крило.

- Дакле, ти мене много волиш? Она ћути један тренутак, па онда каже: - Пази, увек ме воли, никад ме не заборављај! И кад више не буде твоје мамице, нећеш је заборавити. Је ли, нећеш је заборавити, Никољењка?

И она ме још нежније љуби.

- Доста! Не говори то, мила моја, душо моја! – увикујем, љубећи јој колена; и сузе потоком теку из мојих очију сузе љубави и заноса.

- Хоће ли се икад вратити та свежина, безбрижност, потреба за љубављу и снага вере које имамо у детињству? Које доба живота може бити лепше од онога кад су две најбоље врлине, невина веселост и бескрајна потреба за љубављу, биле једине побуде живота?

Лав ТОЛСТОЈ

■ Разговор о тексту

Детињство треба да буде најлепше, најбезбрижније и најсавршеније раздобље у животу човека. Дете је гладно и жедно топлине, нежности и разумевања. Али, највише тражи љубав како би широко отворило врата за улаз у свет одраслих. Успомене из детињства остају у сећању читавог живота.

Аутор текста „Детињство” руски писац Лав Толстој, пише о својим сећањима из детињства. Поразговарајте о вашим утисцима како сте доживели пишчеве успомене на његово детињство.

- ◆ У ком лицу приповеда аутор текста „Детињство”?
- ◆ Прочитајте реченице у којима су описи мајке.
- ◆ Разговарајте о односу мајке и детета. (Потврдите цитатима из текста.)
- ◆ На крају текста аутор поставља два питања, у ствари, његова размишљања.
- ◆ Разговарајте о овом делу текста: коме поставља питања о чијим и каквим особинама пише.

Књижевни кушак

- ◆ Шта је предмет обраде овог текста? Одговор на ово питање, у ствари, значи да сте открили **тему текста**.
- ◆ Шта је тема у једном делу?

■ Закључи

- ◆ **Предмет обраде у епском делу зове се тема.** А теме у епским делима су: догађаји, појаве, ликови, различити проблеми.

■ Домаћи рад

- ◆ Прочитајте по једну народну приповетку.
- ◆ Исту приповетку писмено препричајте.
- ◆ На часу читајте саставе и откријте теме.

■ Предлог задаци

- ◆ Напишите састав и разговарајте о једној од предложених тема:
 1. Једна успомена из детињства.
 2. Желим срећно детињство за сву децу света.
 3. Нека деца имају несрећно детињство.

ИДЕЈА

■ Размислите

- ◆ Прочитај текст и размисли којој врсти припада према садржини (то можеш открити у почетку текста).
- ◆ Прибележите шта је испричано у тексту, а није могуће.
- ◆ Размислите која је порука писатељице текста.

НЕВА НЕВИЧИЦА

Тако били млинар и млинарица, а обоје били тврда и кривична срца. Кад би царева слуге донијеле жито, да се самеле, млинар самеле жито, ништа не узме за плату и још пошаље цару милоште, само да се умили силном цару и његовој кћери, охолој царевни. Кад пак дође сиротиња, да самеле жито, млинар узима од двије мјерице једну себи за плату и другачије неће да меље.

Тако једног дана, а било је то равно о Коледама и цича зима, дође до млина нека бака, а на баки крпе и дроњци. Стајао млин у гају на потоку, и нитко није могао знати, одакле је бака дошла.

Оно пак не бијаше бака, као што јесу баке, већ оно бијаше Мокош. А Мокош знала је у свашта да се претвори: и у птицу и у змију и у баку и у дјевојку. И још могаше Мокош свашта начинити: и зла и добра. Ал' јао си га оному, који јој се замјери, јер бијаше врло пакосна. Становала Мокош у глибу крај мочвара, гдје је јесени сунце сједало. Код ње би Сунце све зиме ноћивало, а Мокош знала и љуте траве и крепке преговоре, те бајлила и 30

тетошила нејако Сунашце, док се не би о Коледама помладило и наново просинуло!

„Добар вам дан”, назове дакле бака Мокош млинару и млинаруци, „и да ми самелјете ову торбу жита”.

Стави бака торбу на тле, а млинар ће:

„Самљет ћу: полак торбе теби за погачу, а полак мени за наплату”.

- „Немој тако, синко! Узмањкат ће ми за погачу коледницу, јер ето у мене шест синова, а седмо унуче Сунце ми се родило”.

- „Иди не булазни, стара будало”, отресе се млинар. „Баш и наличиш, да будеш Сунчева бака!”

Па амо тамо, ал’ млинар не хтједе никако да меље без по торбе, а бака упрти опет своју торбу и оде стазом, куда бијаше и дошла.

Била пак у млинара кћерка, красна дјевојчица, а звали је Нева Невичица. Чим се бијаше она родила, окупале је виле у омаји, те се од ње свако зло одмахивало као вода од млина. И још јој нарекоше виле, да ће јој у сватовима бити Сунце дјевером; еле, она Сунчева невјестица. Зато је и назвали: Нева Невичица, а била она прекрасна и увијек насмијана као ведар дан.

Ражалило се Неви Невичици, кад је млинар онако отпратио баку. Оде она, дочека баку у гају и рече:

- „Врати се, бако, сутра, кад будем сама. Самљет ћу ти жито без плате”.

Сутрадан млинар и млинаруца одоше у шуму, да усијеку бадњак за огњиште, а Нева Невичица оста сама. Не потраја дуго, ето баке са торбом.

- „Добра ти коб, дјевојчице” рече бака.

- „И теби добра била”, одврати Нева Невичица. „Чекај, бако, да отворимо млин”.

Бијаше оно малени млин жличар, хватао воду у четири прекрштене жлице те се окретао као вретено. Млинар бијаше пак запео млин, те Нева Невичица мораде до кољена у леден поток, док отпусти завор.

Заклепеће млин, крену се жрвњеви, и самелје Нева Невичица жито баки. Напуни јој торбу брашна и ништа не узе за плату.

- „Е, хвала ти, дјевојче”, рече бака Мокош, „бит ћу ти на помоћи, кудгод будеш ногом пролазила, кад ниси чувала ножице од ледене водике, нити руке од неплаћене муке. И још ћу казати мому унуку Сунцу, тко га ово дарива погачом.” Онда узе бака брашно и оде.

Од тог дана ништа у млину без Неве Невичице бити не могаше.

Ивана Брлић - МАЖУРАНИЋ

Мање познате речи

млин – воденица
милошта – дар
глиб – блато
полак – пола, половина

по – пола
коб – срећа
жличар – кашикар
завор – затвор
жрвњеви – камење које меље у воденици (воденични камен)

■ Разговор о тексту

- ♦ Која дела почињу са: Био једном ... Некада давно ... Некада раније ... и сл.?
- ♦ Који су елементи у тексту невероватни, немогући? (Прочитајте их!)
- ♦ Одредите које особине припадају ликовима у тексту:

груб однос
добродушност
малодушност
љубазност

алавост
дарежљивост
дрскост
нечовечност

(Покажи то разговором и цитатима из текста.)

- ♦ Који и чији поступак ти је оставио (добар или лош) утисак и зашто?
- ♦ Разговарајте о поруци текста. При том ви разговарате о ставу писца, односно о **идеји у тексту**.

■ Закључи

- ♦ **Идеја** је основна мисао у тексту и она је став писца према теми коју је обрадио. **Тема и идеја** су присутне у свим деловима текста **уједињени у једну целину** која се зове **књижевно дело**.

■ Задаци

- ♦ У свесци одговорите на следећа питања, а на следећем часу читајте одговоре и сагледајте разлике у тумачењима:
 - ♦ Препиши једну реченицу из текста „Нева Невичица” која је код тебе изазвала неко осећање.
 - ♦ Једном реченицом објасни то осећање.
 - ♦ Одреди тему и идеју текста.
 - ♦ Укратко опиши једну слику из текста која је изазвала код тебе неко осећање.

ЕПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

■ Присети се

♦ Ко је био Краљевић Марко? Које особине његовог лика су ти познате?

■ Задатак

♦ Прочитај песму и обрати пажњу на догађај који је приповедан и на језик на ком је написан.

МАРКОВО ПРВО ЈУНАШТВО

Марко сједе вечерати с мајком
сува љеба и црвена вина.
Насмија се Краљевићу Марко.
Пита њега остарјела мајка:
„О, мој синко, Краљевићу Марко,
чему си се насмијао, сине?
Ил' се смијеш тананој вечери?
Или мени остарјелој мајци?”
Одговара Краљевићу Марко:
„Ој, бога ми, моја стара мајко,
не смијем се тананој вечери,
што бог дао то и вечерамо;
ни се смијем теби остарјелој,
јер ће свако остарити, мајко,
већ ми на ум нешто паде, мајко.
Кад ја бијох од шесн'ест година,
ја поведох да поткујем Шарца
и понесох Шарчеву обућу.
Кад ја бијох на сред поља равна,
ал'ето ти Голишан – везира
и са њиме до триста Турака;
они воде тријест робињица
свезанијех руку наопако.

Кад робиње мене угледаше,
све у једно грло повикаше:
„Богом брате, Краљевићу Марко!
Дај нас пусти из ропства проклетог
јал' за благо, јали за јунаштво,
па ћемо те спомињати, Марко,
као сестре брата рођенога!”

То се мени ражалило, мајко,
па ја приђох Голишан – везиру,
поклоних се до земљице црне,
пољубих га у скут и у руку,
па му почех говорити мајко:
„Господару, Голишан – везире!
Пусти мени тријест робињица,
ево теби седам товар блага!
Кад то чуо Голишан – везире,
он на мене очи исколачи,
па узима троструку камцију,
па ме поче ударати њоме,
удари ме неколику пута.
Кад је мене мало добољело,
ја' погледах око себе, мајко,
ал' немадох ништа од оружја,
већ потегох Шарчеву струњицу,
у струњици Шарчеву обућу,
па ударих Голишан – везира,
ударих га у чело јуначко,
паде везир у траву на главу.
Па поћерах по пољани Турке,
Мили боже, на свему ти хвала!
Ја да ти је стати па виђети:
стоји звека у струњици плоча,
стоји вриска тријес' ђевојака.

Док' с' окренух неколико пута,
ал' на пољу живе душе нема,
осим оста тријес' ђевојака.
Одвезах им пребијеле руке
и оправих на тридесет страна
да казују како нам је било.

То је мени на ум пало, мајко,
ђе учиних велико јунаштво
без топуза и без бритке ђорде,
и без каквог убојног оружја.
Зато сам се насмијао, мајко.

Народна песма

Мање познате речи

струњица - велика торба од козјих длака

бритка ђорда - оштра сабља

јали - или

■ Разговор о песни

- ◆ Зашто се насмејао Краљевић Марко?
- ◆ Шта су потражиле робиње од њега?
- ◆ Шта је предложио Голишан- везир?
- ◆ Како је реаговао Голишан- везире ?
- ◆ Шта је Марко урадио са Голишаном, са Турцима и са девојкама?
- ◆ Које си нереалне елементе открио у песни?
- ◆ Какав је језик у песни?
- ◆ Опиши лик Краљевића Марка.

■ Уџамџи

◆ Песме у којима се исцрпно говори о разним догађајима, личности-ма, њиховим доживљајима и поступцима зову се **епске народне песме**.

Песма „Марково прво јунаштво” је **епска народна песма** зато што је поникла у широким народним масама. Најчешће се не зна када и где су настале, нити ко их је певао. У првобитном свом облику ове песме су биле замишљене и створене од обдареног појединца који је своју песничку творевину могао само усмено да преда другима. Ове песме су кружиле у народу усменим путем све док их писмени људи нису забележили и тако зачували од заборава.

Познати скупљач народних песама и умотворина био је **Вук Стефановић Караџић**.

У народним песмама слика се друштвена стварност онако како су је видели певачи. Будући да су ти певачи из народа, то су они песмама одржавали схватања, идеале и тежње народних маса.

■ На часу **Изражавања и стварања** пронађите речи у овој народној песни које одудару од књижевног језика, замените их књижевним обликом, а затим песму препричајте у свесци.

- ◆ Читајте саставе и разговарајте о успешности урађеног.

КОСОВКА ДЕВОЈКА

(Одломак из истоимене песме)

Уранила Косовка девојка,
уранила рано у недељу,
у недељу прије јарког сунца,
засукала бијеле рукаве,
засукала до белих лаката,
на плећима носи хлеба бела,
у рукама два кондира златна,
у једноме хлађане водице,
у другоме руменог вина;
па се шеће по разбоју млада,
по разбоју честитог кнеза.
Ког јунака у животу нађе,
умива га хлађаном водицом,
причешћује вином црвенијем,
а залаже хлебом бијелијем.

Епска народна песма

Мање познате речи

разбој – место где се води борба

прије – пре

уранила – подранила (пошла раније)

■ Домаћи рад

Поделите се у две групе. Једна група нека прочита песме о Краљевић Марку и нека преприча њихову садржину. Друга група нека прочита епске песме са другом садржином, где се појављују нереална бића и поступци и нека их преприча. На наредном часу читајте саставе и вреднујте их уз помоћ наставника.

■ На часу **Музичког образовања** пронађите и слушајте народне песме где су опевани јунаци из историје. Затим их препричајте усмено.

■ На часу **Ликовног образовања** нацртај портрет Краљевић Марка онако како си га замислио инспирисан описима прочитаним у песмама.

ЛИРСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

■ Примени знање

- ◆ Поновите елементе изражајног читања.
- ◆ Док наставник чита песму, слушај пажљиво како би могао да их и ти прочиташ изражајно.
- ◆ Сваки ученик чита у себи, а затим и гласно.
- ◆ Пажљиво прочитајте делове у песмама где су опевана осећања.

БРАЋА И СЕСТРИЦА

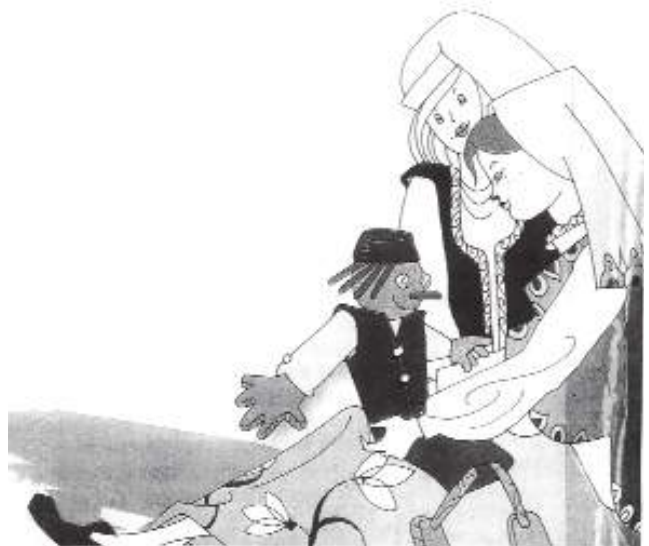
Два су бора упоредо расла
и међ' њима танковрха јела.
Бори расли горе у висину,
заклањали танковиту јелу
од олује и севера љута,
те јој гране увек се зелене.
То не била два бора зелена,
већ то била два брата рођена,
а међ' њима сестра јединица.
Браћа секу своју заклањали
као бори танковиту јелу
од олује и севера љута.

Лирска народна песма

СЕСТРЕ БЕЗ БРАТА

Двије сеје брата не имале,
па га вију од бијеле свиле,
од бијеле и још од црвене,
струк му међу дрво шимширово,
црне очи два драга камена,
обрвице морске пијавице,
ситни зуби два низа бисера.
Залажу га медом и шећером:
„То нам једи, па нам побесједи”.

Лирска народна песма

■ Разговор о песмама

- ◆ Како су расла два бора и јела?
- ◆ Ко су били борови, а ко јела?
- ◆ Шта су радили борови да би заштитили јелу?
- ◆ Шта су правиле сетрице које нису имале брата?
- ◆ Шта је описано у песмама?

■ Уџамџи

Песма „Браћа и сестрица” и „Сестре без брата” називамо **лирске народне песме**. У овим песмама се сажето изражава једно осећање, расположење, преживљавање или се додаје слика која нам пружа неко сазнање о животу. Таква лепа слика дата је у песми „Браћа и сестрица”, у којој два зелена бора заклањају танковрху јелу „од олује и сјевера љута”.

■ Провери знање

- ◆ Читајте у себи песму која следи, користећи знање о изражајном читању.
- ◆ Провери знање о лирској народној песми у песми „Слобода”.

СЛОБОДА

Лепо пева славујак
у зеленој шумици,
на тананој граници.
Отуд иду три ловца
да стрељају славуја.
Он се њима молио:
„Немојте ме стрељати,
ја чу вам певати,
у зеленој баштици,
на руменој ружици”.
Ухватише три ловца
и однеше славуја,
метнуше га у двре
да им људе весели;
неће славуј да пева,
него хоће да тужи.

Однеше га три ловца
и пустише у луге.
Стаде славуј певати:
„Тешко другу без друга
и славују без луга!”

Народна песма

■ Задатак за час

♦ На часу примените технику Квадрант за анализу песме „Слобода”.

♦ Наставник прави групе са по четворо ученика. Свака група добија лист подељен на четири дела где ученици попуњавају делове према следећим захтевима:

1. У првом делу – ученик црта слику коју је ученик замислио инспирисан песмом.

2. У другом делу – ученик описује осећања које је открио у песми, али и она која је доживљавао док је читао песму.

3. У трећем делу – ученик описује звуке за које мисли да их песма садржи, али и звуке које сматра да су прикладни песми.

4. У четвртном делу – ученик описује која је веза између садржине песме и његовог живота према свом виђењу.

♦ Читајте садржину квадранта, разговарајте о написаном, али и допуњујте, ако треба нешто да допуните.

ПАТРИОТСКА ПЕСМА (МОТИВ, ПЕСНИЧКА СЛИКА, ОПИСИВАЊЕ, РИМА)

■ Спреми се за час

- ◆ Каква су твоја осећања када се помиње реч отаџбина?
- ◆ Шта је за тебе домовина?
- ◆ Прочитај следећу песму и размисли коју поруку крије у себи.

САД У МОЈОЈ ЗЕМЉИ ГРМИ, ШУМИ РАД

И зато не питај:
Откуд љубав та?
Не питај, већ прођи
од села до села:
прођи град по град;
сад у земљи мојој
грми, шуми рад;
сад се земља моја
препорађа сва.
И колико снаге
ту се сада крије.
И када се ради
и када се бије
ко да муња сене
ко да пожар плане;
и када се смркне
и кад се осване
живот тече бурно,
громогласно, журно;
ко кошница бруји
и кликће и хуји
виче на сав глас.
Појему нам пева,
најлепшу поему
поему о нама,
поему за нас.

Танасије МЛАДЕНОВИЋ

Мање познате речи

муња сене – муња севне

хуји – хучи

кликће – кличе (виче)

■ Разговор о песми

- ♦ Који период живота нашег народа опева ова песма?
- ♦ Која песникова осећања избијају из сваког стиха?
- ♦ Које речи дочаравају звукове и одјеке рада?
- ♦ Која целина у песми даје посебну полетност и оптимизам?

■ Упамти

Песме у којима песник исказује своја осећања љубави према домовини (отаџбини) зову се **патриотске** или **родољубиве**. Са много љубави песници пишу о њезиној лепоти, богатству, историји.

■ Књижевни кутак

♦ Они делови у којима се описује један предмет, једно лице, једна ситуација зове се **мотив**. У уметничкој књижевности појам мотив означава најужу тематску јединицу која се не може даље разлагати. Мотиви могу имати различиту функцију: да покрећу радњу, да опишу неку ситуацију или пејзаж и сл.

♦ **Песничка слика** односи се на сликовитост у песми. Постиже се употребом стилских фигура у описима ликова, појава, грађевина, вртова, лепих природних пејзажа и др.

♦ Потпуно или приближно гласовно подударане првенствено на крају два или више стихова зове се **рима**. Стихови са римом су **римовани стихови**.

Примери:

Између земље и звезде **сјајне**
крију се многе велике **тајне**.

Б. Црнчевић

Наша трешња носи
хаљине разне **боје**
и све јој лепо **стоје**.

Гвидо Тартаља

♦ Представљање човека и природе, приказивање свих појава и стања, указивањем на њихове особине и појединости зове се **описивање**. Користи се у поезији и у прози.

■ Задатак за час

- ♦ Прочитајте песму и анализирајте је према задатом плану.
- ♦ Читајте урађене анализе и вреднујте их.

План за анализу песме

1. Шта је навело писца да напише песму?
2. Одредите песничке слике и дајте им наслове.
3. Препиши стихове где је опеван и описан препород земље.
4. У којим стиховима је исказана порука у песми?
5. Којој врсти песама припада песма коју си прочитао?
6. Којим речима и којом бојом би исказао своју љубав према домовини.
7. Препиши једну риму из песме.

УОЧИ ДАНА РЕПУБЛИКЕ

Над градом лете
И расцветавају се ракете
Црвене, жуте, зелене, бијеле ...

А шта желе, а шта желе,
Те звијезде рујне, зелене, бијеле?

Црвена – да сви људи живе у слободи,
Зелена – да жита расту, да све добро роди,
Бијела – да мир влада међу народима.

Свима, свима ...
И све остало распламсане боје
Свијетле су жеље домовине моје.

Григор ВИТЕЗ

Мање познате речи

распламсан – када букне пламен

рујна – црвенкаста

■ Буди креативан – домаћи задатак

♦ Речима: песме, шумне, слатке речи, блажено детињство, лет, слободно пева, јунак, земља, дом, брани и љубав, покушај да напишеш кратку песму на тему: **Моја домовина**. (Неке речи можеш да замениш по својој вољи.)

♦ Урадите зидне новине са написаним песмама и допуните их подацима о природним лепотама наше земље (о којима учиш на часовима Познавање друштва).

ХУМОРИСТИЧНЕ ПЕСМЕ

■ Размисли

♦ Прочитај песму изражајно и размисли о Гашином односу према раду.

♦ Које човекове негативне особине исмејава песник и зашто?

ГАША

Гашо, Гашо, тужан Гашо,
Шта ће с тобом бити?
Гаша хтеде столар бити,
Тежак му је сврдо.
После хтеде ковач бити,
Гвожђе му је тврдо.
Он је хтео и ткач бити,
Ал' му смрде лонци.
Затим хтеде кројач бити,
Ал' га игла боде.
Што год Гашан поче радит,
Све натрашке оде!
Гашо, Гашо, лењи Гашо,
Шта ће с тобом бити?

Гашо, Гашо, тужан Гашо,
Шта ће с тобом бити?
Гаша хтеде пекар бити,
Вреле су му пећи,

Гаша хтеде месар бити,
Ал' је тешко сећи.
Прохте му се чизмар бити,
Ал' удара ћириш,
Још и ратар хтеде бити,
Ал' му смета кириш;
Тад ћурчија хтеде бити,
Опет игла боде, -
Што год Гашан поче радит,
Све суноврат оде!

Гашо, Гашо, лењи Гашо,
Шта ће с тобом бити?
Гашо, Гашо, тужан Гашо,
Шта ће с тобом бити?
Гаша ј' много започињо,
А ниједно не дочињо.
Е, тако су лета прошла,
Гаши старост дошла.
Сад гладује и јауче,
Плаче, виче, хуче:
„О младости, лепо доба,
Лудо ли ти прође!”
Тешко сваком који не зна
Рада ни заната,
Гладовање, јадовање
Нераду је плата.

Јован ЈОВАНОВИЋ – ЗМАЈ

Мање познате речи

сврдо – алат за обраду дрвета;

тикај – човек који ткаје;

не дочињо – није завршио;

ћурчија – крзнар (мајстор који обрађује кожу);

суноврат – понор, провалија

ћириш – лепак

■ Разговор о песми

- ◆ Ко је главни лик у песми и шта је хтео да буде на почетку? Шта му је сметало у замисли?
- ◆ Које занате је одбио и зашто?
- ◆ Шта је још хтео, а није био?
- ◆ Објасни стихове:
„Гаша ј' много започињо,
А ниједно не дочињо”.

- ♦ Опиши лик Гаше.
- ♦ Које особине људи исмева песник у овој песми?
- ♦ Које си песничке слике открио у песми?
- ♦ Шта је мотивисало песника да напише ову песму?
- ♦ Пронађи риму у песми.

■ Упамти

Лирске песме које преко песничких слика исмевају **негативне особине код људи** као што су лењост, лаж, завидљивост, шкртост и сл. зову се **хумористичне песме**.

■ Задатак

- ♦ Изражајно прочитајте песму **Тешка болест** и откријте елементе хумористичних песама, мотив, песничке слике, риму.
- ♦ Откријте поуку у песми и опишите „болест” јунака и „лек” који му је доктор преписао.

ТЕШКА БОЛЕСТ

Напала болест,
некаква болест јака,
нашега смјелог ловца на звијери,
нашега јунака.

Није могао у школу ићи,
није се могао из постеље дићи,
није могао за стол сјести,
није могао компота јести,
није могао млијека пити,
сви су питали: што ће с њим бити?

Тек уз помоћ чудесног дурбина
доктор га је прегледао
до најдубљих дубина.
И поставио, уз озбиљну позу,
овакву дијагнозу:

- Од ове болести
дјечак би лако могао да свисне,
од ове тешке болести, -
грознице земљописне!

И прописао му чудотворан лијек,
да га узима дневно више пута,
да поврати апетит,
да добије тек,
тако да у сласт може да прогута
свих континената пет.
Све отоке и полуотоке,
све ријеке и потоке,
прашуме, шуме и стабла гуме,
све заливе и ртове,
пустиње, оазе и вртове,
све паралеле и меридијане,
а затим да још попије
сва мора и океане!

Онда ће се тек моћи дићи,
онда ће моћи у школу ићи,
онда ће моћи за стол сјести,
онда ће моћи компота јести,
онда ће моћи млијека пити,
онда ће бити жив ко чигра,
онда ће опет способан бити
кренути у лов на тигра.

Григор ВИТЕЗ

ИЗРАЖАВАЊЕ И СТВАРАЊЕ

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

(ПРЕПРИЧАВАЊЕ И ПРИЧАЊЕ)

САМОСТАЛНО ПРЕПРИЧАВАЊЕ ДОГАЂАЈА О КОМЕ СИ ЧУО (ЛА)

■ Сазнај

- ◆ **Никола Тесла**, велики светски научник, родио се 1856. године у селу Смиљану, у Лици (данашња Хрватска). Завршио је Вишу техничку школу у Грацу (Аустрија). Отишао је у Америку и тамо остао све до своје смрти (умро је у Њујорку, 1943). Оно по чему је Тесла познат и значајан јесу његови проналасци (око седамсто нових изума).
- ◆ Пред тобом је одломак из књиге „Моји изуми”. У њему се Никола Тесла сећа и прича о догађају из детињства. Пажљиво прочитај текст.

МОЈ ИЗУМ

Једном предузимљив трговац основао је ватрогасну бригаду. Купљена су нова ватрогасна кола, набављене униформе и увежбани за рад и за параду. На колима је у ствари била пумпа на којој је радило шеснаесторо људи и била је дивно офарбана црвеном и црном бојом. Једног поподнева организована је јавна проба и машина је транспортована до реке. Целокупно становништво је дошло да присуствује великом спектаклу. По завршетку свих говора и церемонија издата је команда да се пумпа вода, али из цеви није потекла ни кап. Професори и стручњаци су узалуд покушавали да пронађу у чему је проблем. Неуспех је био потпун када сам ја ступио на сцену. Моје знање о механизму није било никакво, а готово исто толико мало сам знао о ваздушном притиску, али инстинктивно сам се сетио усисне цеви у води и схватио да је она запушена. Када сам угазио у реку и ослободио цев, вода је појурила из ње и поквасила многа недељна одела. Ни Архимед који је трчао го кроз Сиракузу и из свег гласа викао „Еурека” није оставио већи утисак од мене. Носили су ме на раменима и био сам јунак дана.

Никола Тесла

■ Разговор о тексту

- ♦ Који облик књижевног изражавања користи писац? (Ко прича о догађају?)
- ♦ Ко је и како основао ватрогасну бригаду?
- ♦ Какав се проблем јавио на прослави?
- ♦ Објасни ситуацију у којој се нашао дечак.

■ Упамти

Препричавање је заокружено и повезано (усмено или писмено) изражавање нечег прочитаног (текст, уметничко дело и сл.), нешто што смо чули од некога, гледани филм или представа.

Препричавање **служи** истовремено за развијање ученикове говорне културе. Оно може бити: **опширно** (детаљно), у **облику резимеа** (сажето), **изборно** (одабере се епизода или ситуација) и **стваралачко** (уносе се допуне, обogaђује се властитим коментаром и сл.).

■ Задаци за истраживање

- ♦ Никола Тесла је пријавио око седамсто нових изума. Пронађи податке о неким од њих. Можеш користити уџбенике, енциклопедије, Интернет.
- ♦ Пронађи податке о Архимеду (ко је био, чиме се бавио, због чега је викао „Еурека“).

■ Примени знање

- ♦ Препричај догађај који је испричао Никола Тесла.

САМОСТАЛНО ПРЕПРИЧАВАЊЕ ТЕКСТА СА УМЕТНИЧКОМ САДРЖИНОМ

■ Сазнај

♦ Српски писац **Ђура Јакшић** познат је, пре свега по својим родољубивим и љубавним песмама. У уметничком тексту који следи Јакшић пише о поплави која је угрозила један мали град.

ПОПЛАВА

Три дана је како киша непрестано пада; за три дана нико није видео оно благо, плаво небо, нити се ико огреја на умиљатом осмеху провирујућег сунца. Густе сиви облаци прекрилише хоризонт, један другог потискујући, изгледаху као какве тамне слике немирних снова или као црне сенке горостасних планина.

Људи су забринуто гледали у ту страхоту; одлажаху на реку, али ни најхрабрији не смеде на мост ступити, - обала се ронила, а бесни таласи, дивље ударајући у дрвене стубове моста, из темеља потресаху трошну зграду човечјег труда.

Све бешње су јурили таласи.

Мост, који је донде пркосио пенушећој страхоти, сад се једним треском распао. Са тешким балванима као ситним иверјем играху се бесомучни таласи. Газде, попови и друге ћифте разиђоше се, бледи и преплаштени, а презривим осмехом гледала је за њима гомилица голих синова, коју ни елементи не заплашише.

У тај се мах зачуо врисак у једној кућици, која је десно од моста на самој обали стајала; са тавана, с дететом у наручју викаше за помоћ једна жена:

- У помоћ! У помоћ! Људи, помагајте! Ено се руши већ! Људи, вода!

Из мале гомилице њих двоје-троје широких прсију, снажних мишица, храбри момци каквих ћифтински свет ни познавао није, дигоше се смелим кораком и загазише у мутне таласе.

- Избављене су! — повикаше остали који су своје другове познавали. И заиста један од њих узе сироту жену на рамена и, скоро обезнањену, изнесе је са дететом заједно на суво, а други провали прозор и парче по парче од оне сиротињске тековине додаваше другу, који напољу, до половине у води, прихватише сав тај остатак зноја сиротињског...

Вода је расла.

И већ прштаху гредe на трошној згради, коју су немилостиви вали онако бесно лупали ... Али се син природе већ извукао из колибице и широким прсима цепаше хладну воду, презираше рику разљућеног елемента, и тек се онда обрну назад кад је чуо за собом лом. Последња нада сироте удовице, та чађава колибица, срушила се...

Са леве стране ћуприје беше озидана од тврдог камена механа – механа прве класе. Механџија је удивљено гледао како се храбри момци са помамним таласима боре.

Зар за њу, за ту сироту несрећну жену, да се људи даве? Та ни муж јој не беше човек! Та да је био, зар не би бољу кућу својој деци оставио?

Хтеде још и даље јадну породицу кудити, али му подрумар јави да је у подруму пуно воде, и да већ сва бурад по води плива.

- Зар моје камените сводове, зар моје зидове вода да поплави? говораше богаташким поносом занесени крчмар. Али кад оде и виде, а он се, блед као крпа, врати натраг. Мала гомилица гледала га је подругљиво смешећи се.

- Људи, што стојите? Помагајте! Па сто сам дуката уложио у пиће! Сто дуката! Чујете ли ви? Ја сам упропашћен човек! Шта стојите! Ја ћу звати полицију у помоћ ...

Мала гомилица ћуташе, нико не рече ни речи; али страшном хуком говораху таласи, који све већом силином продираху у варош, пред собом рушећи, а за собом пустош остављајући.

- Болница је у води – рече један човек, који је из другог краја вароши малој гомилици приступио.

- Хајдемо у болницу! У болницу! – повика гомила.

- А моје вино? – уздахну механџија. – Помагај! Хеј, забога! Ах, моје вино! Моје вино!

- Попићемо га, газда – подругљиво смејући се рече гомилица. Рече и оде ...

Ђура Јакшић

Мање познате речи

ћуприја – мост

механа – кафана

механџија – кафеџија

■ Разговор о тексту

- ◆ Препричај опис с почетка текста.
- ◆ Како се понашају људи који посматрају реку?
- ◆ Ко су „голи синови“?
- ◆ Препричај догађај спашавања сиромашне удовице.
- ◆ Шта монолог говори о богатом крчмару?

- ◆ Зашто нико не помаже крчмару већ одлазе у болницу?
- ◆ Шта је основна мисао у тексту „Поплава“?

■ Упамти

Препричавање текста са уметничком садржином тражи од ученика да проникне у ауторову замисао. За такво препричавање спроводи се рашчлањивање текста. Ово препричавање афирмише вредност говорног језика и представља ученикову стваралачку активност.

■ Задаци

- ◆ Објасни речи: солидарност, храброст и себичност. Одреди која реч пристаје карактеру ликова у тексту.
- ◆ Усмено препричавајте овај текст, а излагања похвалите.

САМОСТАЛНО ПРЕПРИЧАВАЊЕ ТЕКСТА СА НАУЧНО-ПОПУЛАРНОМ САДРЖИНОМ

- ♦ Сваки поглед према звезданом пространству побуђује нашу машту. Напредак науке и технике снове претвара у реалност. Оно што је некад било само машта, данас представља свакидашњицу.
- ♦ Прочитај изражајно овај текст који ће покренути твоју машту.

БАЈКА О БУДУЋНОСТИ

У далекој будућности, на некој планети живело је неко радознано дете. Нећу рећи где ја та планета јер у далекој будућности све планете биће веома близу... Тада ће свако имати своју летећу машину коју ће носити на леђима и тако ће моћи за трен стићи на било коју планету. Довољно ће бити притиснути једно дугме и власник ће се наћи далеко од куће. Излети на планетама били су дозвољени само одраслима јер су њихове машине имале дугмад за дуге летове. А дечје летеће машине имале су дугмад само за кратка путовања.

Радознано дете је хтело да само отпутује на другу планету. Узело је дугме за далека путовања од својих родитеља и уградило у своју машину, а дугме за краћа путовања уградило је у машину својих родитеља. Али једног дана његов отац се срушио са својом машином и ударио у терасу. Удар је био тако снажан, па су сви изашли да виде шта се десило.

- Добро је, добро! – рекао је отац. – Замислите да ми се ово десило километрима изнад Земље.

Радознало дете је схватило да је његов отац могао изгубити живот у међузвезданом пространству. Зато је брзо вратило дугмад на своја места.

Дубравко Хорват

■ Разговор о тексту

- ◆ Зашто би планете у будућности биле ближе?
- ◆ Како аутор описује летеће машине?
- ◆ Шта је урадило радознало дете?
- ◆ Шта се десило његовом оцу?
- ◆ Шта је схватило радознало дете?

■ Примени знање

- ◆ Препричавајте усмено овај текст и одаберите најуспешније презентације.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ (ОПШИРНО) ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА

■ Сазнај

Милован Глишић је писац који слика живот српског села из друге половине 19. века. То је време великих промена у Србији, које су довеле до сиромашења многих сељака и тешког живота на селу. Томе су допринели и ратови у којима су многе породице губиле своје чланове. Милован Глишић је добро познавао прилике на селу, саосећао је са сиромашним сељацима и са много разумевања и симпатија писао о њима.

ПРВА БРАЗДА

Уврх села Велике Врбнице, чак горе – већ под планином Вратарном – види се одовуд, с Латковачких погледи, скромна сеоска кућица и уз њу две-три зградице.

То је кућа удовице Мионе.

Покојни Сибин Џамић погинуо је у другоме рату иза Јанкове клисуре.

И сад се причају приче о Сибиновом јунаштву и куражи. Ко га год спомене у Великој Врбници, свак ће рећи: „Бог да га прости!”

Његова Миона остаде самохрана с троје сирочади. Два синчића и једна кћи. Све једно другом до увета. Најстаријем Огњану, беше тек седма година.

Сеоску кућу не може задесити грђа несрећа него кад остане без мушке главе.

Та је несрећа задесила још многе куће у овоме крају. Многа удовица жалила је и прежалила свога домаћина. После годину-две дана нека се преудаде; нека оде у род и одведе своју децу туђем оцу.

Сибинова Миона не хтеде се угледати на своје, по несрећи друге. Отресита и вредна жена прихвати у своје руке и тешке ратарске послове.

Миони се чинило – доћи ће Сибин, па како ће му погледати у очи кад затече своју кућу растурену и пусту... Покојни Сибин има доста браће и братанаца, одељака. Сви су вредни, отресити, добродушни људи. Нема дана кад који од њих не сврати кући Миониној, да јој помогне штогод.

Највише је Миони помагао млађи Сибинов брат Јеленко.

Не једанпут говорио је Јеленко својој снаси:

- Зашто ме, снахо, не послушаш? Што не пређеш у нашу кућу? Видиш ли, јадна не била, да не можеш изићи на крај с том дичицом! Куд ћеш, јаднице, пре? Да имаш сто руку опет не би могла сама стићи да све урадиш. Што не дођеш барем док ти дечица стану на снагу? ...

- Не могу, дешо! – одговорила би му Миона уздахнувши.

- Ама, шта не можеш, снахо? У нашој кући било би ти лакше и рахатније.

- Како бих ја, болан дешо, могла угасити ово огњиште, где су се ова сирочад први пут ватре огрејала! Шта бих рекла после својој деци кад би ме запитали: „Чија је, нано, она кућа што је зарасла у коров и зову, те нико не сме ни дању у њу ући?“ Кад бих тако учинила, мене би сапрео онај хлеб и со што сам појела у овој кући са покојним Сибином! Сачувај, боже! Никад, дешо, никад!...

- Вала, свакако ти се живи чуди како се дајаниш ... Јеси вредна, јеси паметна. Само си нешто слудовала ...

- А шта, дешо? – упита Миона и погледа Јеленка мало зачуђено.

Јеленко само слегне раменима, па зајми рало и волове, те оде у њиву да узоре Миони колико јој треба за усев.

Ти добри људи помагали су јој свакад у тежим раду пољском – што већ не може да савлада слаба женска рука. Они јој узору мало њиве, посеју и среде као себи. Остало ради сама Миона. Сама окопава, плевти, жање. Никад се неће пожалити да јој је тешко. Хоће у том да јој помогну. Њој чисто буде криво. Обично им одговори:

- Хвала вам! Где је било теже ту сте ми помогли. Ово могу већ полако и сама!

II

Пролази година по година.

Миона се већ навикла на самотињу и терет. Често сад не би ни веровала да може бити и друкчије! Деца јој поодрасла. Огњан узео петнаесту годину. Иде у школу. Велики је ђак. Душанка навршила тринаесту. Она увелико одмењује мајку у кућевним пословима. Ако Миона зором подрани на њиву да ужање који сноп више, или оде на ливаду да попласти оно што је Јеленко јуче покосио – неће у подне кад се врати кући, остати без ручка. Душанка се брине о том као каква матора редуша. Уме чак и погачу да умеси. Најмлађи, Сенадин, узео је девету годину. Још гради понекад пуцаљке од зове, али је кадар да причува јагањце и да истера овце на попас. Вајдица је од њега.

Хвала богу, дечица су Миони здрава и весела, разборита и вредна. Одевена су као из најбоље газдинске куће. Миони је пуно срце кад их угледа.

- Тићи моји лепо! – прошапутала би често уздахнувши. Боже јаки, молим ти се, подржи ме у здрављу и снази док ми не ојачају ова крила моја!

Добар је бог. Он је саслушао ову усредњу молитву самохране удовице.

Људи из села дивили су се дурашности Миониној. Свуд су је хвалили и њоме укоревали своје домаћице кад би се мало олениле. Само једно беше

им за чудо: како је могла тако самохрана одвојити од куће Огњана и опремити га у школу! То су јој као замерали.

И сам Јеленко прекорио је једанпут Миону због тога. Беше се свратио са својим стрицем, па после разговара о свему и свачему, рећи ће снаси:

- Вала, свак ти се живи чуди како се дајаниш ... Јеси вредна, јеси паметна. Само си нешто слудовала ...

- А шта, дешо? – упита Миона и погледа Јеленка мало зачуђено.

- Што оно дете не остави код куће да ти барем штогод помогне? Толики имућнији и задружнији људи, па нису кадри одвојити своје деце. Ти си и онако сирота и мученица, па ...

- Не дам ја, дешо, да ми деца буду последња у селу! – одговори Миона и заплашти се мало у образу! Покојни Сибин, бог да му душу прости, често је говорио како ће, ако дочека, школовати Огњана. Ја сам му испунила жељу. Кад сам се мучила толико година, неће ми зар бити ништа ако се помучим још неко време.

- Оно јест, снахо – поче стари Јездимир. – Све је то лепо и красно, али опет: ти си ето сама у кући, па ти је заувар макар и мала помоћ и олакшица.

- Та Огњан ће ми сад у Петрову дне изучити и остати код куће. Ако бог да здравља, даћу одмах на јесен и Сенадина. Нећу да ми деца буду слепа код очију! – одговори Миона тако поуздано и одсечно да јој ни Јеленко ни Јездимир не умедоше речи рећи.

Прозборише још две-три о другим стварима, па се дигоше и одоше.

- Муж жена! – рече чича Јездимир полако, пошто одмакоше од куће Мионине.

III

Настао је часни пост. Зима већ превалила. Не дува више оштра устока ни хладни север. Сад се бели ветар игра голим гранана високих букава – пошав од Жупе, па све до Жељина, Нерађе и Копаоника. Снег свуд готово окопнео. Само онај на Сухоме рудишту не хаје за бели ветар; он ће се расплинути тек после, кад припеку јунске врућине.

На све стране размилели се вредни ратари. Ору њиве певајући и надајући се доброј години.

Тек у подне стиже Миона из чаршије. Ишла је тамо зором да обиђе Сенадина.

Она је одржала своју реч. Огњан је о Петрову дне довршио четврти разред, а Сенадин је одмах по Преображењу пошао у први.

Таман Миона оздо у воћњак, а Душанка испаде из куће. Стутољила нешто у лепу шарену торбицу, па се некуд жури.

- Куда ћеш Душанка?

- Ене-де! Зар и ти дође? – одговори Душанка готово као и збуњена.–

Баш добро да не остане кућа сама... Ево ја пошла до брала ...

- Е? А где је он?

- На њиви тамо иза лаза ... рече да му понесем ручак.

- А зар неће доћи кући да руча?

- Неће.

- А што?

- Отишао је са воловима и ралом ...

- Е! - чисто ускликну Миона. — Па што ми одмах не кажеш, весела била? Дај мени ту торбицу! Ја ћу му однети ...

- Нека, нано, ти си уморна. Однећу му ја ... Па онда ...

- Шта, чедо?

- Рекао ми брале да ти не кажем одмах. „Хоћу”, вели „да обрадујем нану...”

- О, бог ми га обрадовао! ... Нисам ја, дете, уморна! Та нисам ни осетила кад сам дошла ... Ех, баш ти не ваља посао што ми одмах не каза! Види ти њега! ... Дај ми ту торбицу! Подне је, ето, превалило! ... А је ли отишао одавно?

- Па и није. Тек ако је сад стигао на њиву ...

Миона брзо узне торбицу од Душанке, загледа шта је спремљено, па оде журно.

Душанка оста пред кућом — гледајући чисто зачуђено за својом мајком.

IV

Њива иза лаза нема више од дана орања. Земља потакша; кад је добра година, роди две-три крстине јарице.

Огњан таман образдио прву бразду, па хоће да оврати, кад ето ти му мајке.

- Нуто мога маторца како ми ради! — кликну Миона радосно, притрчавши, па узне грлити и љубити Огњана.

Огњан се мало изненади.

- Па срећан ти рад, домаћине мој! — настави Миона. — Гле, гле! Како је то красна браздица, па како је дубока! ... О, мене луде! Говорим којешта, а ти си уморан, работниче мој! Дела, ево ... ево сеја ти спремила ручак ...

Ту Миона брзо повади из торбице што је спремљено. Простре торбицу, па разреци по њој: мало соли, лука, неколико печених кромпира, танку погачицу, заструг межганика, па и чутурицу, говорећи:

- Е, гле ти Душанке! Спремила ти и чутурицу вина. Маторка моја. Зна она шта ваља уморну човеку... Устави рало, сине! Доста си радио!

И сузе јој грунуше.

- Шта ти је, нано? — рече Огњан седнувши. — Ти плачеш?

- Ништа, сине, ништа! Ето, смејем се! ... Дела узми, гладан си, знам ...

Богами, и ја се забавих мало доле у чаршији. Да знаш како учитељ хвали Сенадина!

- Седи и ти, нано да ручамо заједно – рече Огњан ломећи и њој парче погачице.

- Нека, сине. Ручаћу ја код куће. Душанка ме чека – одговори Миона стојећи и као дворећи сина. – Ти мислиш и ја сам уморна. Нисам, Огњане! Могу ја ваздан стојати, синко! Ама узми! Нека, стићи ћеш. Не мораш ти све данас узорати ... Е, гле ти њега! Баш оре као маторац! Каже мени Душанка ... А ја мислим, шали се, враг један.

И опет јој сузе ударише. Она их брише рукавом и смеја се.

Огњан се чисто збунио. Неки пламен удари му у лице. Заусти да рекне нешто, па баш не уме.

Миона га опет нуди.

Поче да ћерета с њиме као дете – све стојећи. Рече како ће очувати шеницу с те њиве, само за благе дане. Месиће од ње чесницу, колач за крсно име. Најлепше је брашно од старог жита.

- Само ако добро роди – рече Огњан. – Знаш сама, нано, да нам је ова њива понајтакша. Жито се готово свакад изглавнича.

- О родиће, сине ... Мора родити! Та овакве земље нема ни у Морави! Овде никад није било ни главнице ни љуља... Видећеш како ће ту бити добра шеница ...

Огњан поруча, па се диже да прихвати опет рало и ошину волове ...

Миона стоји и гледа сина како као петлић опскакује, теглећи ручицу и навијајући ралом час на једну час на другу страну. Рад је тежак, а детиња рука још нејачка.

Неколико пута Миона хтеде да притрчи и да му помогне, али нешто не смеде. Ни сама, а не зна зашто?

Прибра торбичицу, па пође полако кући.

Освртала се небројено пута и гледала Огњана. Видела је кад је узорао чак и трећу бразду! ...

Обузе је нека чудна радост. И плаче јој се – смеје јој се. Не зна ни сама зашто! Мало па тек прозбори онако сама: „Та ред је једном да и мене бог обрадује! И зар ја нисам срећна? Море имам ја сина! Имам домаћина, хеј! Неће мени пословати више туђе руке. Аја! Нема нико оваквог детића. Ено га оре! Не може боље ни Јеленко! Момак је то! Још годину, две па ћу га и оженити – ако бог да! О, та и моја кућа ће пропевати! .

Душанка не памти да је икад видела мајку веселију него тад кад се вратила са њиве иза лаза ...

Дошла је кући певушећи неку веселу песмицу.

Милован Глишић

Мање познате речи

аја – не, нипошто; **главница** – житна болест; **дејанити се** – излазити на крај са тешкоћама; **детић** – ваљан момак; **деша** – девер; **дурашност** – издржљиви; **заструг** – дрвени суд; **заувар** – од користи; **јарица** – пролећна пшеница; **кураж** – храброст; **крстина** – снопови жита; **лаз** – клизиште; **љуљ** – врста корова; **тићи** – птичице; **межганик** – јело од пасуља; **рахатнија** – у спокојству; **ћеретати** – причати; **устока** – источни ветар

■ Раговор о тексту

- ◆ По чему се Миона издвојила од осталих удовица?
- ◆ Каква осећања она показује према покојном мужу?
- ◆ Зашто јој је тешко да са децом напусти породично огњиште?
- ◆ Како је Миона испољавала бригу и љубав према деци?
- ◆ Шта ова јунакиња мисли о образувању и раду?
- ◆ Шта је чича Јездимир мислио када је рекао да је Миона муж-жена?
- ◆ На какав начин се свако њено дете потрудило да су Мионина одрицања била оправдана?
 - ◆ Шта је Миону, ипак, највише усрећило?
 - ◆ У чему је симболика (пренесени смисао) наслова ове приповетке?

■ Присети се

- ◆ Шта је то препривавање?
- ◆ Чему оно служи?
- ◆ Какво препривавање може бити?
 - ◆ Шта потврђује препривавање текста са уметничком садржином?

■ Групни рад

◆ Организујте опширно усмено препривавање текста у групама. Свака група припрема опширно препривавање свога дела помоћу ових смерница:

1. Мајка и деца – жртве рата
2. Чување домаћег огњишта
3. Тићи моји лепо!
4. Слепи код очију
5. Муж – жена
6. Душанка носи ручак
7. Прва бразда
8. Сузе радоснице

ПРЕПРИЧАВАЊЕ (У ОБЛИКУ РЕЗИМЕА) ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА

■ Задаци

- ◆ Наброј неколико слика којима би могао да опишеш нечије пожртвовање и љубав.
- ◆ Прочитај текст и размисли коју поруку носи у себи.

ВРАБАЦ

Враћао сам се из лова и пролазио стазом кроз врт. Мој пас је трчао преда мном. Одједном, успоривши корак, поче се кретати као да је осетио дивљач.

Бацих поглед дуж стазе и приметих мало жутокљуно врапче са паперјем на глави. Оно је пало из гнезда (ветар је савијао брезе крај стазе) и остало је непомично, раширивши беспомоћно једва израсла криоца.

Мој пас му се полако приближи. У један мах с оближњег дрвета слети нагло и паде као камен пред саму псећу њушку један матори црногрудни врабац, сав на кострешен, унезверен, с очајним и жалосним писком; он скочи једно два пута у правцу отворене псеће чељусти са искеженим зубима.

Он је јурнуо да спасе и заклони своје младунче... Али цело његово малено тело дрхтало је од ужаса, гласић подивљао и промукао, док је сав замро и жртвовао себе!

Пас му се морао учинити као неко огромно чудовиште! Али он ипак није могао да остане на високој сигурној грани. Снага јача од његове воље збацила га је оданде.

Мој Трезор се заустави и устукну назад... И он је, изгледа, признао ту снагу.

Пожурих да зовнем збуњеног пса и удаљих се пун страхопоштовања. Да, не смејте се! Са страхопоштовањем сам стајао пред том маленом јуначком птицом, пред полетом њене родитељске љубави.

Љубав је, размишљао сам, јача него смрт и јача него страх. Само она, љубав одржава и покреће живот.

Иван ТУРГЕЊЕВ

■ Разговор о тексту

- ◆ Шта је осетио пас док се враћао с лова?
- ◆ Како је описано мало врапче?
- ◆ Ко је скочио пред псећом њушком?
- ◆ Зашто врабац није могао остати на високој сигурној грани?
- ◆ О каквој је снази реч?
- ◆ Објасни значај последње реченице текста.

■ Упамти

Препричавање у облику резимеа представља тежи облик говорног изражавања. То је такво препричавање које тражи да се у сажетом облику изнесе композиција текста (развој радње). Ученик проналази своје облике изражавања како би сажето изразио садржај текста.

■ Домаћи задатак

◆ Вежбај усмено препричавање приповетке „Прва бразда” у облику резимеа. Можеш користити следећи план:

1. Самохрана мајка с муком подиже малолетну децу.
2. Мионина деца су здрава и узорна у свему.
3. Уз велике жртве мајка их школује и васпитава.
4. Огњан одлази на њиву.
5. Од среће мајка се смејала и плакала.

ПРИЧАЊЕ О ДОГАЂАЈУ И О ВЛАСТИТОМ ДОЖИВЉАЈУ

■ Упамти

Причање (нарација, приповедање) у првом лицу је једна од форми (облика) приповедања. Оно се везује за неки лик из самог дела. То може бити приповедач који је носилац радње приче, или може бити приповедач који у догађају учествује као његов посматрач. Причање је у највећој мери лично, осећајно и исповедно.

Овакав начин примењује **Бранко В. Радичевић** причајући о догађају из свог детињства у причи „Ђачка капа”.

ЂАЧКА КАПА

Било је то поодавно. Дошла јесен. Освануо дан почетка школске године. Изјутра ме мати рано пробудила. Одмах сам је, онако сањив, запитао:

- А ђачка капа, мајко?

- Добићеш је! — рече она неуверљиво.

Мене нешто пресече. Осетих: мати моја је много несрећна. Али сам ћутао. Обукох се и сиђош у кухињу.

Пио сам чај и чекао. Мати је одјурила у комшилук. Отишла је да потражи и позајми капу за мене. Па и то што мора да је позајми било је невесело. Жао ми је било и себи и мајке. Она се опет понижава. А ја? Ето, полазим у први разред гимназије. Али, како полазим! Можда ћу морати да останем код куће. Јер немам капу.

Мати је и синоћ, и прексиноћ, и свих ових последних дана ишла, молила, тражила. Враћала се празних руку. Увек је на питање: „ђачка капа?” неодлучно одговарала: „Добићеш је, само буди мало стрпљив”. И ја сам био стрпљив. Чекао сам. Али дан поласка у школу се приближавао. И сада, када о томе мислим, не бих могао тачно рећи ко је био немирнији, она или ја. Њој је било тешко, претешко. А ја сам се осећао као изгубљен.

Стрепоо сам: само да не зазвони велико школско звоно. Желео сам да се некако продужи јутро, да потраје. Пролазили су дечаџи, наравно, у новим капама. А ја сам био пред плачем.

Радовао сам се ђачкој капи, ширитима и оним златним ознакама за разред и одељење. Постао сам гимназиста. И баш она, ђачка капа, била је највидљивији знак великих промена. Али шта да се ради? Сумњао сам да ће ми је мајка донети.

Било је то тужно, много тужно јутро.

И видим: нема мајке. Ослушкујем: звоно ће зазвонити. Улица пуна ђака, пуна капа, нових панталона и ципела. Наилази продавац ђеврека. Прође

професор, наш седи сусед, а ђачке капе полете са глава. Ја седим у кухињи, гледам кроз прозор. А мајке нема, па нема.

„Ти си најнесрећнији дечак на свету”, кажем себи и, сломљен, одмакнем се од прозора. Помислим: „Како је тужна и непотребна сиротиња”. И чини ми се: никад више нећу бити весео. А моји другови су весели. А ја носим туђе панталоне, туђу кошуљу и ципеле. И не могу да не плачем, па заплачем.

- Бранко! — зову ме дечаки са улице.

- Бранко! — гласови су њихови нестрпљиви.

А мене мучи стид и огорчење. Не јављам се, ћутим, притајен. Они одлазе, а ја остајем — горак.

Тако мала ствар — капа, а тако велики бол у мом срцу!

Одјекнуло је велико школско звоно и ја сам полетео ка прозору. Прислоним лице: мати трчи улицом. Излетео сам напоље, похитао мајци у сусрет. У њеној руци — ђачка капа. Узимам је онако, у трку, мећем на главу. Али, капа је била велика. Преклопила ме преко очију.

- Ставићемо хартију — рече мати.

- Хоће ли помоћи?

- Мало ће помоћи, каже мати, пожури.

Враћамо се трчећи. А звоно звони. Звони.

- Чија је капа?

- Јовановог Момчила.

А Момчило иде у четврти разред.

- Несрећа! — не може, а да не каже мати.

Момчилова глава као моје две. Где баш да добијем његову капу?

И ништа не помаже хартија.

Тада се мати сети:

- Накриви је.

Накривим добро капу на једно ухо.

- Сад си кицош! — рече, а очи јој пуне суза. Хоће да се насмеје, али не може. Мој кицош!

- Кицош? Јадан кицош.

Гледам у огледало. Како је чудно измењена моја глава. А лице некако туђе, необично.

Кажу мати:

- Најважније је да капа чврсто стоји.

- Тако је, мајко, капа чврсто стоји.

Звоно звони и ја потрчим у школу. Али, када трчим, капа ме опет поклопи.

И ја је скидам и носим у руци.

Било је тужно, много тужно јутро.

Ушао сам у школско двориште. Зачудили су се моји другови:

- Гле како овај носи капу! Шта је то с њим?

- Сада ће му Ђиро показати како се носи капа! — рече старији ђак.

Ја нисам знао ко је то Ђиро. Али сам осетио да се ближи несрећа.

Прилазио ми је сасвим мален човек.

- Овамо! — позвао ме је прстом. Дођи, дођи.

Скинуо ми је капу и поново ми је натукао на главу. Преклопила ме је и

преко очију и преко носа.

А онда се тргнуо: ваљда је схватио у чему је ствар.

- Сиротан, рече, а глас му је био пун саучешћа. Накриви је, брате, колико хоћеш. И опрости.

Нежно ми је намештао капу, кривио је и поправљао. Гледао ме тужно, добро, са кајањем.

Био је то Ђиро, професор историје.

Бранко В. Радичевић

■ Раговор о тексту

- ◆ Шта је тема овога текста? Ко је приповедач?
- ◆ Зашто је ђачка капа била толико важна за новог гимназијалца?
- ◆ Објасни реченицу: „Жао ми је било и себе и мајке”.
- ◆ Због чега приповедач каже: „Њој је било тешко, претешко. А ја сам се осећао као изгубљен”?
- ◆ Шта је дечак осећао док је чекао да му мајка донесе капу?
- ◆ Зашто приповедач каже да је био „јадан кицош”?
- ◆ Како објашњаваш поступак професора историје?
- ◆ Организујте препричавање текста у облику резимеа. (Прочитајте део - упамти.)

■ Задаци

- ◆ Опиши осећања која у теби буди ова прича.
- ◆ Буди приповедач и испричај један догађај када си био тужан („Тада сам био веома тужан”). **Не заборави** да је ова форма **изражавања стваралачки чин**.
- ◆ Поред стилски богате реченице, важни су: **боја гласа, емоционалност, дикција, интонација, гестови, мимике**.

■ Домаћи задатак – рад на часу

Од следећих речи вежбај да причаш догађај о властитом доживљају:

а) јесен, вруће, дан, виноград, село, брдо (увод)

б) зрели гроздови, лепљиви прсти, пуне кошаре, насмејана лица, неуморан рад (главни део)

в) залазак сунца, умор, слатка вечера, пријатан сан (завршни део).

◆ На часу **Изражавања и стварања** усмено испричајте припремљене саставе.

◆ Најуспешније истакните.

■ На часу **Ликовног образовања** цртајте корпе са вашим омиљеним воћем.

ПРИЧАЊЕ НА ЗАДАТЕ ТЕМАТСКЕ РЕЧИ

■ Упамти

Док приповедач прича доживљај, он репродукује нешто што је лично доживео или је измислио. То је стваралачки процес у коме долазе до изражаја: умешност приповедача да одабере интересантну тему, да осмисли причу и ток догађаја, да састави стилски обогачене реченице, његова осећања и сећања на доживљај, његова фантазија.

■ Задатак

◆ Састави причу за усмено изражавање на теми „Како сам се обрадовао/ла”.

◆ Користи и ове речи да би изразио/ла:

1. **осећања**: топлина, узбуђење, пријатност, нежност, разиграност; изненађење, голицање, срећа, задовољство;

2. **последнице**: сузе радоснице, смех, сјај у очима, весело лице; загрљај, скакутање, дрхтање гласа.

* **Савет**: Прво размисли и састави план причања: тема приче, увод, ток и крај приче, твоја осећања, последнице те твоје радости.

◆ Можда ће ова фотографија изавзати нека осећања и надахнуће.

ОПИСИВАЊЕ – ДЕСКРИПЦИЈА САМОСТАЛНО ОПИСИВАЊЕ

■ Упамти

Све што нас окружује може бити предмет описивања: природа и природне појаве, ствари, личности, објекти, слике, животињски и биљни свет и сл.

Описивање је један од облика изражавања (писменог и усменог). Док описујемо нешто, ми као да га оживљавамо. Зато описујемо: облике, боје, звуке, мирисе, кретања у простору, складност, хармоничност и сл.

Може се описивати у прози и у стиху.

■ Сагледај

♦ Пажљиво **читај** и **истражуј** текстове (одломке) који следе (слике дворишта, олује, опис, девојке и мостови). Уочавај различита описивања, запажај уметничке и језичке појединости и стилска средства којима се аутори служе.

♦ **Упореди** шта је описано и **препричај** описе.

ВЕЛИКО ДВОРИШТЕ

Живим на врху једне високе куће у центру велеграда. Са балкона моје собице виде се расути кровови из којих штрче телевизијске антене, громобрани и димњази. Из ових последњих, нарочито у јесење и зимско доба, извијају се, као из црвених саксија, час белчасти, час тамни цветови дима. Њихов мирис је љут и ја га осећам не само у ноздрви, него и у очима. У другој собици, до које се стиже кратким и уским ходником, живи мој шестогодишњи син са мајком. Са њиховог балкона виде се зградурина и чује звиждање аутомобилских гума.

Учини ми се као да живимо у ваздуху и да смо са свих страна опкољени.

Стеван Раичковић

ОЛУЈА

Небо је било чисто као стакло. Истовремено некако чудно, чини се безбојно. Сунце, сада већ без засењујућег блеска, просипало је на земљу мноштво ужарених зрака, али као да их је претходно процедило кроз замућено стакло ... Свеопшту потиштеност повећавала је мукла тишина. Ниоткуд ветрића, ни птиче да се огласи ... И одједном, гле, се западне стране, појави се бели облак, после њега још један и још један. Чудном брзином су нарастали и спајали се један са другим ...

Јан Чајак

МОСТОВИ

Велики камени мостови, сведоци ишчезлих епоха кад се другачије живело, мислило и градило, сиви или зарудели од ветра и кише, често окрзани на оштро резаним ћошковима, а у њиховим саставцима и неприметним пукотинама расте танка трава или се гнезде птице. Танки железни мостови, затегнути од једне до друге обале као жица, што дрхте и звуче од сваког воза који пројури; они као да још чекају свој последњи облик и своје савршенство, а лепота њихових линија откриће се потпуно очима наших унука. Дрвени мостови на уласку у босанске варошице чије изгледане греде поигравају и звуче под копитама сеоских коња као дашчице ксилофона. И, најпосле, они сасвим мали мостићи у планинама, у ствари једно једино овеће дрво или два брвна прикована једно уз друго, пребачени преко неког горског потока који би без њих био непрелазан.

Иво Андрић

* * *

У Милице дуге трепавице,
прекриле јој румен' јагодице,
јагодице и бијело лице.
Ја је гледах три године дана;
не могах јој очи сагледати,
црне очи, ни бијело лице...

Народна песма

■ Домаћи задатак - самостално описивање

- ◆ Одабери тему и припреми усмено описивање.
 1. То је моја омиљена ствар
 2. На слици сам видео ...
 3. Он/она је мој идол
- ◆ На часу читајте саставе и одаберите најуспешније.

ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ (ПРЕПРИЧАВАЊЕ И ПРИЧАЊЕ)

ПРЕПИСИВАЊЕ ОДАБРАНОГ ДЕЛА ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА

- Прочитај приповетку и размисли која је њена порука.

ОДЈЕК

Неког човека и његову жену позову пријатељи из оближњег града у госте. Али како су они имали краву, једно од њих двоје морало је остати код куће, да је храни и поји, музе и, дабоме, да јој мења простирку од сламе.

- Ти ћеш остати код куће! — рече жена. — Ти идеш у град често, а ја одавно ни из дворишта нисам изишла.

- Не, не, жено, боље је да ти останеш код куће! — одговори јој муж. — Ја сам невешт раду око краве. Не умем да музем. Осим тога имам важан посао у граду.

- Увек ти имаш „важан” посао у граду! — наљути се она.

Препирали су се они тако неколико часова око тога. Ни једно није хтело да остане код куће. Тада се жена сети да, недалеко од куће, има једно стрмо и високо, пошумљено брдо. Кад неко викне од куће, брдо му врати последње речи.

- Ето, нека нам брдо одговори и нека реши ово питање! — рече жена мужу.

- Па, добро, кад већ нема другог излаза и начина, пристајем! — сложи се он и брзо реши спор.

Прво изиђе човек да упита брдо, па повика:

- Хоћу ли ја у град у госте или да останем код куће?

- ... код куће! — одговори брдо одјеком.

Сад дође ред на жену да пита.

- Хоћу ли ја да останем код куће или да идем у госте?

- ... у госте! — одговори брдо.

Тако досетљива жена доби дозволу да сутрадан иде у град, у госте.

Народна приповетка

■ Разговор о тексту

- ◆ Зашто човек и његова жена нису могли заједно да пођу у госте?
- ◆ Шта је предложила жена?
- ◆ Зашто муж није хтео да остане код куће?
- ◆ Какво је решење предложила жена?

- ♦ Какав је одговор добио муж, а какав жена и ко је отишао у госте?
- ♦ Коју карактерну особину препознајеш кон жене?
- ♦ Какву си поруку извукао из текста?

■ Задатак за час

- ♦ Сваки ученик у свесци примењује технику Петоред за текст „Одјек”.
- ♦ Прочитајте шта сте урадили и најуредније ставите на пано.

Наслов (тема)

једна именица _____

Опис

два придева _____

Активност (радња)

три глагола _____

Осећање

фраза од четири речи _____

Синоним

друга реч за тему _____

■ Домаћи задатак

- ♦ У свесци препиши један део из текста и обрати пажњу на: уредно писање, правилно писање слова и интерпункцијских знакова, писање директних речи ликова, размак између речи и сл.
- ♦ На следећем часу размените свеске са другом који седи с тобом да бисте проверили урађене задатке. Црвеном оловком напишите примедбе (похвалу или недостатке).

ПРЕПРИЧАВАЊЕ ДОГАЂАЈА О КОМЕ САМ ЧУО/ЛА ОД ДРУГОГ ЛИЦА

■ Размисли

♦ Пажљиво прочитај текст и размисли коју поруку носи. То девојчица препричава догађај из школе, кад је радила писмени задатак.

НЕСПОРАЗУМ

Једва сам успела да, пре него што је звоно објавило крај часа, скрпим неколико незграпних реченица у којима је на више начина било изражено да је поље било зелено и широко, а мајски дан светао. Да би тај пејзаж мало оживела, додала сам да је насред ливаде клопарала огромна ветрењача, што, наравно, није било тачно, па ме наставница због тога, с правом, пред целим разредом исмејала. „Где си видела ветрењачу?“, питала ме смејући се. У фризерници, код Божане, одговорила сам спремно. Нисам знала да у фризерницама држе ветрењаче, то је нешто ново, каже она, па опет смех, ха, ха, ха. Она је говорила, а ђаци су поцикивали, као да их је неко голицао. То је заиста било неправедно, а нарочито ме болело што кикоћу моје другарице, иако су знале да говорим праву и целу истину.

Мало која девојчица из нашег места није ишла на шишање код Божане. А Божана је нас клинке шишала окренуте лицем зиду. На зиду, у који смо за време улепшавања буљиле, висила је огромна слика, а на њој се башкарала огромна ветрењача, раширених крила, над пољаном пуном маслачака и белих рада . . .

Вида Огњеновић

■ Примени знање

- ♦ У својој свесци препричај неки догађај о коме си чуо од другог лица. Можеш препричати и догађај о коме си читао у дечјем часопису.
- ♦ Присети се што си научио/ла о препричавању и примени своје знање док будеш стварао/ла.
- ♦ Најуспешније саставе похвалите и од њих направите зидни часопис.

■ Разговор о тексту

- ♦ Објасни како се ветрењача са слике „преселила” у писмени састав једне девојчице.
- ♦ Опиши понашање наставнице и ђака.
- ♦ Шта је овде неправедно, а шта је неспоразум?

■ Домаћи задатак

- ♦ Сваки ученик у свесци препричава текст „Неспоразум” и пише поруку. Прочитајте шта сте препричали и које сте поруке написали.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА СА УМЕТНИЧКОМ И НАУЧНО - ПОПУЛАРНОМ САДРЖИНОМ

■ Присети се

- ◆ Присети се садржаја о препричавању текста са уметничким садржајем.
- ◆ Читај уметнички текст „Девојчица и крчаг”, руског писца Лава Николајевича Толстоја и размишљај о интерпретацији текста.

ДЕВОЈЧИЦА И КРЧАГ

Била у давна времена на земљи велика суша; усахнуле све реке, потоци, бунари; осушило се дрвеће, жбуње и трава; умирали од жеђи људи и животиње.

Једне ноћи изишла девојчица из куће, са крчагом, да тражи воде за болесну мајку. Нигде није нашла воде, па, онако уморна, легла на траву и заплакала. Кад се пробудила и дохватила крчаг, умало није просула воду из њега. Крчаг је био пун чисте, свеже воде. Девојчица се обрадовала и хтела да се напије, али онда помисли да неће бити доста за мајку, па потрча са крчагом кући. Тако се журила да није ни приметила око ногу псетанце. Спотакне се око њега и испусти крчаг. Куче је жалосно цвилело.

Девојчица је већ помислила да је вода из крчага просута, али крчаг је стајао усправно и сва вода била је у њему. Тада она одли у шаку воде, и псетанце све попи и развесели се. Кад је поново дохватила крчаг, а он од дрвеног постао сребрн. Девојчица донесе крчаг кући и пружи га мајци. Мати рече: „Ја ћу и тако умрети, боље попиј ти и врати крчаг кћерки. У тај мах крчаг од сребрног постане златан. Пошто је била исувише жедна, она узе крчаг и, баш кад је хтела да га нагне, на вратима се појави путник и затражи воде. Девојчица прогута пљувачку, а крчаг пружи путнику. На крчагу одједном искочи седам огромних драгих камена, а из њега потече велики млаз чисте свеже воде. Седам драгих камена почеше се дизати све више према небу и постадоше оних седам звезда које се зову Велики медвед.

Лав Николајевич Толстој

■ Разговор о тексту

- ◆ Шта описује аутор у почетку текста?
- ◆ Где је кренула девојчица са крчагом?
- ◆ Шта је учинила с крчагом бистре воде?
- ◆ Кома је све помагала?
- ◆ Шта је нереално у тексту?
- ◆ Који су догађаји могући у стварности?

■ Размисли

- ♦ Наведи особине које одликују хумане људе.
- ♦ Која осећања је у теби побудио текст?
- ♦ Зашто се овај текст може назвати легендом о настанку сазвежђа Велики медвед?

■ За радознале

♦ **Научно - популарна књижевност** се развила током два прошла века. Њена историја почиње знатно раније, јер су неки писци много пре маштали о путовању на Месец и Сунце, као и о Атлантиди. Ова дела имају занимљиву радњу која читаоце држе у напетости, а уз то, често сасвим тачно предвиђају неке касније проналаске. Онај ко воли свет маште и авантуре треба да чита књиге Жила Верна: **Пет недеља у балону**, **Путовање на Месец**, **Двадесет хиљада миља под морем**, **Пут око света за осамдесет дана** и др.

♦ **Истражуј**: Шта је то Атлантида? Прочитај текст – можеш почети истраживање.

АТЛАНТИДА

Ту, пред мојим очима се, у ствари, појављивао срушен, разорен, потопљен град, с разбијеним крововима, порушеним храмовима, разваљеним сводовима, стубовима полеглим по земљи, где се још осећао смисао за складне пропорције тосканске архитектуре; мало даље, остаци великог водовода; овде, узвишење неког акропоља; тамо, остаци кеја, као да је некад нека античка лука штитила трговачке бродове и ратне лађе крај обале неког ишчезлог океана; мало даље још, дугачке линије срушених зидина, пуне широке улице . . .

Где сам? Где сам? Хтео сам по сваку цену да знам, хтео сам да говорим, хтео сам да забацим металну лопту с главе.

Али капетан Немо ми је пришао и зауставио ме једним покретом. Затим је подигао парче кредастог камена, пришао једној стени и написао само једну реч: АТЛАНТИДА.

Жил Верн

■ Разговор о тексту

- ◆ Како замишљаш потопљени град?
- ◆ Објасни речи: Хтео сам да забацим металну лопту с главе.
- ◆ Зашто је капетан Немо написао реч Атлантида?

■ Домаћи задатак

Одабери који ћеш текст препричати у својој свесци:

1. Препричавање текста „Девојчица и крчаг“
2. Препричавање текста „Атлантида“

ПРЕПРИЧАВАЊЕ (ОПШИРНО) ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА (РАД У ГРУПАМА)

■ Примени знање

- ◆ Организујте рад у групама. Свака група добија задатак опширно да преприча један од текстова обрађених на часовима.
- ◆ На часу читајте саставе, а три најуспешнија ставите на литерарни пано.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ (У ОБЛИКУ РЕЗИМЕА) ОБРАЂЕНОГ ТЕКСТА

■ Задатак за час

♦ Пажљиво прочитај текст „Грех” Ивана Цанкара. Затим прочитај питања која ће ти помоћи да примениш такозвану технику Скелетни приказ текста.

ГРЕХ

Топло је било и снег се топио по крововима; капало је, а капље су блистале на сунцу. Улицама су пролазили лепо обучени људи.

Мати је дошла врло рано пред школу. На великом тргу било је још све мирно: прозори високе куће сијали су се и с времена на време чуо се глас наставника који је у школи говорио оштрим и звонким гласом.

Мати је дошла из далека, дошла је из села које је било четири сата удаљено од града. Њене чизме – мушке чизме које су јој биле до колена – биле су блатне, њена прегача – широка сељачка прегача са зеленим ружама – била је такође попрскана блатом. У десној руци имала је кишобран и велики завежљај у који је донела кошуље и пар нових ципела Јожету; у левој руци држала је велику мараму, и у њој свезану десетицу коју је донела Јожету.

Мати је била уморна и гладна, није купила јутрос ни мрве хлеба, само да десетица остане цела. Ноге су је болеле, а и кашљала је; лице јој е било суво, образи упали. Ходала је полако по путу горе-доле и гледала у прозоре који су се сијали као да су позлаћени.

У школи зазвони звоно; звонило је дуго, а онда настаде жагор и бука. Кроз велика врата нагрну гомила ђака; најпре они мали из нижих разреда – многи су јурили по тргу, за њима већи ђаци – ишли су озбиљно и поносито. Изашао је и Јоже у гомили веселих другова. Угледа мајку и сељачку прегачу са зеленим ружама, високе блатњаве чизме и црвену хаљину, на глави шарену мараму завезану остраг, велики завежљај и огроман кишобран.

- Је ли ти то мати? – упита га друг.

- То није моја мати! – одговори Јоже.

Стид га је било прегаче са зеленим ружама, високих чизама, црвене хаљине и мараме, кишобрана и великог завежљаја. У том великом завежљају биле су његове нове кошуље што их је мати шила ноћу, а капале су њене сузе на њих. Сакрио се у гомили и прошао мирно. А мати је стајала и мотрила брижним очима.

Ускоро престаде жагор, још је само мало ђака излазио из школе потом је зазвонило, и све је било опет тихо.

Већ је мати одлучила да иде у стан њеног и да га тамо потражи. Чим

је учинила неколико корака, сети се да се можда где у школи задржао, па се вратила и чекала.

Ноге су је болеле, наслонила се на зид и гледала горе у прозоре који су сијали на сунцу; чекала је до подне. У подне је опет zazвонило у школи; и у вароши је звонило; са свих страна чула су се подневна звона. Мати дође ближе великим вратима, тражила је Јожета. Није га било. Све се опет умири; излазили су само још наставници: брадати, озбиљни, освртали су се.

Залупа јој срце; уплаши се и дође јој на ум да можда лежи тешко болестан код куће, да је чека, да зове своју мајки. Похита у стан, а ноге су јој клецале.

Јоже је био код куће, седео је за столом и држао књигу пред собом. Чим је отворила врата, он одмах устаде и пође јој у сусрет.

- Кад си дошао кући?
- У једанаест.
- Па како ме ниси видео кад сам те чекала?
- Нисам те видео! — одговори Јоже.

По подне су пролазили кроз град, по лепој улици; све су се куће сијале: светле капље падале су из олука и ударале весело о калдрму. Јоже је пратио мајку која се враћала кући. Припијао се уз њу и држао је за руку. У души му је било тешко, желео је да се сакрије и заплаче углас. Сретали су га другови, срео га је и онај друг који га је питао пред школом: „Је ли то твоја мати?“. Јожета није било стид довикнуо му гласно: „Гледај, ово је моја мати“. Ишао је поред мајке, а на души му је лежао грех и притискивао га, као да су му ноге биле уморне и тешке.

Изван града се растадоше. Јоже је помишљао да клекне пред мајком и сакрије главу у њену прегачу: „Мајко, ја сам се данас сакрио од тебе!“ Али није клекнуо. Кад је мајка била већ далеко, викну за њом:

- Мати!
- Мајка се окрете.

„Збогом мати!“ — викну, и тако се растадоше. Из даљине још је видео

како она полагано иде по каљавом друму, тело јој је било погнуто, као да на рамену носи велики терет.

Јоже пође кући и седе у угао, на велики завежљај што га је донела мати, па покри лице рукама и заплака.

Иван Цанкар

■ Размисли

- ◆ Зашто је писац дао овој приповеци наслов „Грех“?
- ◆ Опиши изглед мајке и њена осећања после дугог пешачења.
- ◆ Објасни дечаково понашање кад је угледао мајку.
- ◆ Шта се све дешавало у дечаковој души тог дана?
- ◆ Како је дечак исказао љубав према својој мајци?
- ◆ Објасни основну мисао ове приче.

■ **Упутство:** Следи шему технике Скелетног приказа и објашњење за задатак који ћеш написати у свесци.

Реченица _____
(Која описује о чему се ради у тексту)

Мисао из текста _____
(Која казује нешто важно)

Једна реч _____
(Изражава значење или основну тему)

Симбол или слика _____
(Црташ представу за садржај текста)

Боја _____
(Која изражава изазвана осећања)

Допуни _____
(Једна од најбољих ствари у тексту)

ПРИЧАЊЕ О ВЛАСТИТОМ ДОЖИВЉАЈУ

■ Домаћи задатак

- ◆ Напиши састав о псу који те је узнемирио или уплашио.
- ◆ **Упутство:** На почетку, опиши како је дошло до сусрета, како је пас изгледао, како се кретао, наступао. Нека то буде сликовито. Како си се ти осећао/ла, шта си мислио/ла, како си се понашао/ла? Је ли било драматично, а ако јесте, зашто? У завршном делу укратко опиши како се све завршило.

ПРИЧАЊЕ НА ЗАДАТЕ ТЕМАТСКЕ РЕЧИ (ПРИЧА ПО АНАЛОГИЈИ)

■ Задатак

- ♦ Реч **аналогија** значи „сличност једнога с другим”.
- ♦ Напиши састав на тему „Невреме”. Испричај причу по аналогији (онако како замишљаш ток догађаја по редоследу). Користи ове речи:

1. **именице:** киша, сунце, облаци, кишобран, ветар, страх, вирови, изненађење, дуга, боје, другови, кућица;
2. **глаголе:** падати, свирати, носити, лити, вијати, одлетети, дрхтати, трчати, бежати, изаћи, гледати, плакати;
3. **придеве:** тамни, видљив, дубоки, покисли, обојени, уплашени, упорни, изненађени.

- ♦ На часу читајте саставе, а најуспешније ставите на књижевни пано.

САМОСТАЛНО ОПИСИВАЊЕ (ствари, слике, лика)

■ Присети се

- ♦ Понови своја знања о описивању као облику, начину изражавања (усмено или писмено).
- ♦ И досада, читајући разна књижевна дела, схватио/ла си да је опис веома важан за разумевање и доживљавање онога што је аутор приповедао у свом делу.

■ Прочитај и размисли

- ♦ Прочитај пажљиво одломке и размисли о описима.
- 1. Високо изнад града свети мој прозор и упија сунце. Стакло мог прозора може да наслика птице у лету, облак који се задиркује са мразом, гране док се њишу и људе који траже срећу ... Прозору мој, ја у теби видим отворену стаклену књигу и читам о људима и свету уопште. Прозору мој, најлепша моја књига на свету, ја цео дан читам од тебе ...

Вјекослав Мајер

2. Било ми је дванаест или тринаест година; ишао сам у трећи разред реалке; у соби је био сумрак. Соба је била велика, па ипак ми се тога јутра учинила уска и тесна, сва набијена и претрпана стварима, као при селидби. Уза зидове стајала су четири кревета, међу њима полице за књиге, велики дрвени ковчези који су личили на сандуке, ормани за одела, на средини огроман сто прекривен књигама и свескама . . .

Иван Цанкар

3. Једно поподне седели смо у соби поред очеве постеље. Он беше кошчат и жут попут јесењег лишћа. Беше већ тако мршав да су му жиле набубриле испод жуте коже. По челу грашке зноја, лице пуно костију, усне безбојне, а руке мршаве . . .

Нандор Мајор

■ Разговор о текстовима

- ◆ Објасни како то да стакло на прозору може да слика? (из првог одломка.)
- ◆ опиши собу из другог одломка.
- ◆ Прочитај речи којима је описан отац у трећем одломку.

■ Упамти

Дескриптивним приповедањем у књижевном делу дочарава се материјални и духовни свет који се може уочити, доживети и исказати путем мноштва карактеристичних детаља и чулних слика (облика, боја, звукова, мириса, осећања . . .)

Приказивањем ствари и појава путем чулног опажања кроз **уметнички опис** изражава се и посебно доживљавање света.

У књижевним делима можемо срести описивање: ствари, слика, ликова.

Постоји дескрипција (описивање) спољашне стварности - **екстеријер** (кућа, двориште, улица, мост, стадион и сл.) и унутрашње стварности, унутрашњег простора - **ентеријер** (соба, учионица, кухиња, судница и сл.).

Јавља се и **портретна дескрипција** (књижевни портрет) - описивање људи, изглед, го-вор, понашање, унутрашње особине.

Непознате речи

ентеријер — унутрашњост неке просторије

екстеријер — спољни изглед, сопаљашност, спољашна страна

■ **Буди креативан - примени знање**

- ◆ Напиши састав на тему коју ћеш одабрати:
 1. Слика моје собе
 2. Пролеће у парку
 3. Портрет моје омиљене личности

ОБАВЕШТАВАЊЕ О ДОГАЂАЈУ

■ **Упамти**

Обавештавање представља облик изражавања (писменог или усменог) о неком догађају. Врши се избор података о времену, месту, току и учесницима тог догађаја. Обавештавање је стваралачки чин јер његов аутор не само што прикупља и одабире податке, већ често улази и у анализу догађаја.

■ **Сагледај**

- ◆ Прочитај ово обавештење и сагледај елементе овог вида изражавања.
- ◆ Обрати пажњу на језик и стил по којима се овај облик разликује од уметничког изражавања.

Грип А – вакцинација

У априлу, када се појавио вирус који је означен као грип А, дат је знак узбуне. Његово брзо ширење проузроковало је велику забринутост, која је сада, са доласком зиме, повећана. Да би задржали сопствени мир, одговоримо на нека питања. Посебно је важно истаћи да је вакцинација против овог грипа отпочела и у нашој земљи. На европском континенту до сада није забележана ниједна озбиљна нежељена реакција на ову вакцину. Према томе, нема разлога за страх и аргументе попут оних да није довољно испитана. Главобоља, малаксалост, мучнина, повишена температура и бол на месту убода, неки су од нежељених ефеката који се могу јавити после вакцинисања као и код узимања одређених лекова.

Из дневних новина

■ **Задатак**

- ◆ Напиши обавештење о случају који се догодио у твојој школи. Примени сазнања која си чуо/ла о обавештавању.

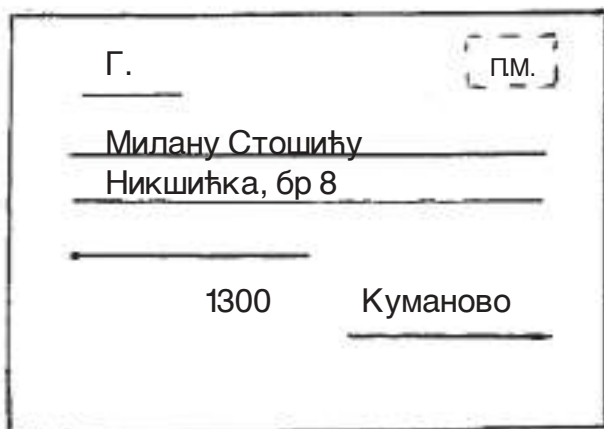
ПИСМО

■ Упамти

♦ **Писмо** је облик ступања у везу међу појединцима. Човек пише човеку да га о нечему обавести, да га нешто пита, да се исповеди у поверењу. Пише се рођаку, пријатељу, родитељу, детету, вољеној особи.

- ♦ Писмо треба да буде искрено, топло, написано бираним речима.
- ♦ Када се говори о писму, треба познавати и неке појмове:

1. **адресант** — лице, свако ко упућује писмо (пошиљалац писма);
2. **адресат** — онај коме је писмо упућено (прималац писма);
3. **адреса** — натпис на коверти (писму) који казује име лица коме се писмо упућује, улица, кућни број, место становања и пошта.

- ♦ Сада се осим писма користи интернет (**електронско писмо**).
- ♦ Шта записујеш на предњој страни коверта, а шта на задњој?

■ Задатак

Прочитај и анализирај одломак писма из приповетке „Дечак и пас” Данила Киша.

ПИСМО

Драги господине Берки, ово вам писмо пишем из далека и хоћу да вас поздравим и питам за здравље. Полако се привикавам на нове другове у школи, али ми се сви ругају због мог изговора. Још увек сањам ноћу да сам тамо код вас, па ме мама будила баш синоћ, јер сам плакао у сну. Мама каже да је то носталгија и да ће све то брзо проћи.

Драги господине Берки, молим вас најљубазније да ми се не смејете због овог што ћу вам сада рећи: ја сам синоћ плакао највише због мог пса Динга. Ана ми се још подсмева и каже да сам ја заљубљен у тог пса, а можда је то и истина, но ја верујем да ћете ме ви разумети и да ми се нећете ругати.

Испричаћу вам сада како ми је било тешко када смо кренули на пут, како ме потресао тај растанак. Сећате се да сам ја, пред сам полазак кола, био нестало и да сам дошао у последњем тренутку, па су ме сви грдили. Казаћу вам сада где сам онда био. Одвео сам Динга на обалу Керке, да се поздравим с њим. Затим сам га везао каишом за врбу, а он се није опирао, само је цвилео. Хтео је да крене за мном и молио ме да га пустим, но јас му рекао да остане, да је живот такав, и да знам да никаде нећу наћи бољег пријатеља од њега, ни међу псима, ни међу људима...

**Ваш јадни
Андреас Сам, ученик**

Непознате речи

носталгија - јак осећај чежње и патње за завичајем, драгим пријатељима, за минулом срећом

■ Домаћи задатак

♦ Напиши писмо пријатељу/ици о свом поласку у пети разред. Укратко изнеси своје утиске о школи (амбијенту), о наставницима, о друговима, о градиву (лако, тешко) и сл.

■ Истраживачки задатак

- ♦ Пронађи у речнику страних речи значење речи: амбијен(а)т.
- ♦ Размисли које су позитивне, а које негативне особине дописивања интернетом.
- ♦ Организујте разговор на часу о овоме; изнесите своја размишљања и искустава.

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

РАЗЛИКОВАЊЕ ДОГАЂАЈА И ЛИКОВА У ПОЗОРИШНОЈ ПРЕДСТАВИ И У ФИЛМУ

■ Прочитај и сагледај

♦ Док читаш текст, размисли о каквом се догађају говори, како и о поступцима ликова.

ДРУГОВИ

Лица: Јова и Пеца (Шетају са ђачким ташнама. Пеца једе кифлу и разговарају.).

Јова: Данас је четвртак. Наставник је рекао да имамо разредни час. Говорићемо о успеху, о хигијени, о неким акцијама и о ...

Пеца: Знам ... Наставник је рекао да одаберемо друга с ким ћемо седети у клупи.

Јова: Јеси ли решио с ким ћеш да седиш?

Пеца: Свеједно ми је! ... Ево можемо ја и ти! Шта ме гледаш тако? Бољег друга од мене нећеш наћи! Осим тога ти си јак из математике, потказујеш.

Јова: Мислио сам, и онај Соколе није лош, мирно детенце, бубица ...

Пеца: Који Соколе?! ... Могу и да се наљутим! Ја сам пет пута бољи друг него он! (Пеца поједе кифлу и вади бомбону, отвара је и ставља у уста. Јова га гледа ...)

Јова: Неке нове бомбоне. Дај једну да пробам!

Пеца: Немам више. То је била последња ... Слушај, не играј се, ја сам ти највернији друг, да седимо заједно.

Јова: А Јанко из средњег реда? Има лепу резалицу и много воли птице, као и ја. Да одаберем њега.

Пеца: Шалиш се. Шта недостаје мени? Све бих дао за друга!

Јова: А једну бонбону?

Пеца: Па рекао сам ти да немам ...

Јова: (Према публици) Досада је појео три! Овај мој друг и лаже!

Пеца: Ми двоје одлично живимо. Преписивао бих од тебе, замењивао би ме кад сам дежурни, делићемо твоју ужину, бранићу те на одморима ...
Ја сам добар и веран друг, нећеш да зажалиш!

Јова: Не знам! И Никола хоће да седи са мном!

Пеца: Он је шкртица. Он, на пример, може пред тобом да поједе целу кесу бомбона, ти да се облизујеш, а да ти не да ни лиз.

Јова: Као ти малопре!

Пеца: Друго је ово. Ја немам целу кесицу, него пола. (Поједе бонбону, вади јабуку и гризе.)

Јова: Ти имаш јабуку! Ал' је црвена, лепо мирише! Пријатно!

Пеца: Да, лепо ми је! Хвала!

Јова: А, не кажеш ни: изволи!

Пеца: Опет ти?! ... Немам, једна је ...

Јова: Да пробам једном ...

Пеца: Није хигијенски ... Да сам имао нож ...

Јова: Ја имам. Пресеци ми мало. Изволи! (Даје му нож.)

Пеца: Еј, сад сам се сетио! Заборавио сам ташну! Иди ти, стићи ћу те. (Иде иза сцене и једе јабуку.)

Јова: Пеца је шкртица, а зна и да лаже. Појешће јабуку и вратиће се.

Пеца: (Враћа се.) Ал сам трчао! ... Јово, решено је, од данас па надаље седећемо ја и ти у клупи, најбољи другови смо, међу нама нема тајни, све ћемо да делимо, помагаћемо се у невољи ...

Јова: Ето ти невоље!

Пеца: Комшијски пас! Страшан пас! Бежимо! Брже!

Јова: Не могу да трчим, ноге су ми с пликовима од ципела ...

Пеца: Снађи се на други начин. Ја одох!

Јова: Помогни ми! Заштити ме!

Пеца: Па да мене ухвати зубима! Бежим!

Јова: Оставио си ме самог, а другарство?

Пеца: Баш ме брига! Важно је да се ја спасим, а ти се снађи. (Иде иза сцене.)

Јова: (Према публици.) Каква верност! Оставио ме када сам у опасности! А уствари, онај пас је миран, само њуши носем .. (Виче.) Пецо, Пецо, врати се, опасност је прошла.

Пеца: (Долази пажљиво.) Стварно? Жив си?

Јова: Жив и здрав! ...

Пеца: Опет о оном размештању! Јеси ли решио?

Јова: Још не. Имам троје кандидата ...

Пеца: Сигурно сам ја први! Ко од тих троје може да ти буде друг у клупи?
Кажем ти од мене бољег нећеш наћи!

Јова: Наћи ћу бољег од тебе. Већ сам одлучио! Седећу са Соколом!

Пеца: Што би? Гресиш! Пропустићеш друга као мене, не знаш ти мене ...

Јова: Упознао сам те мало пре ... Седећу са Соколом!

Пеца: Како хоћеш! (Према публици.) Не могу да разумем: зашто да седи с неким Соколом, кад сам ја његов најбољи друг!?

Велко НЕДЕЛКОВСКИ

■ Размисли и одговори

- ◆ О чему се говори у тексту?
- ◆ Које си ликове срео у тексту?
- ◆ О чему разговарају они?
- ◆ Чије поступке осуђујеш и зашто?
- ◆ Разговарајте како би требало да се понаша прави друг?
 - ◆ По чему се овај текст разликује од оних које си раније читао?

■ Упамти

Текст који је написан у облику разговора (дијалога) зове се **драмски текст**. Они су намењени за извођење на сцени у позоришту.

У драмском тексту има догађаја и ликова, а њихов говор се преноси монолозима и дијалозима.

Монолог је говор једног лица.

Дијалог је разговор два или више ликова.

Све ове елементе садржи и филмска представа.

■ Задачи за час

Овај текст можете поставити на сцену, у вашој учионици, са лепим изражајним читањем. Научите текст напамет и вежбајте покрете ликова док говорите текст. Направите сцену у учионици.

■ Домаћи рад

◆ Погледај филм за децу и позоришну представу према претходном договору. Напишите о каквом догађају је реч. Који су ликови и какви су њихови поступци?

Разговарајте на часу о томе како су описани догађаји и ликови у филму и позоришној представи.

РАЗЛИКОВАЊЕ ДЕКОРА, СЦЕНОГРАФИЈЕ, КОСТИМОГРАФИЈЕ, МУЗИЧКЕ ИЛУСТРАЦИЈЕ У ПОЗОРИШНОЈ ПРЕДСТАВИ И ФИЛМУ

■ Присети се

- ♦ Већ знаш шта је драмски текст, потребно је да научиш где се изводи, како се зову људи који говоре драмски текст, како се он поставља на сцену и сл.
- ♦ Претпостављамо да си досад гледао неку позоришну или представу за децу и да си био одушевљен догађајем, ликовима, глумом и свачим што си видео на сцени.
- ♦ Да се боље упознаш са позоришном представом, глумцима, декором, понашањем људи у позоришту и целом атмосфером, пажљиво прочитај текст који следи.
- ♦ Размисли о томе какве су разлике између драмске и филмске представе.

ПРВИ СУСРЕТ С ПОЗОРИШТЕМ

Било је рано пролеће. Цветале су шљиве у нашем дворишту када сам први пут крочио у нашу нову кућу коју су моји родитељи купили када је тата добио посао у великом граду. Био сам сетан и мрзовољан због тога што сам оставио далеко моје другове и игре у малом риту где сам се осећао као да је цео свет мој.

Родитељи су били заузети премештањем ствари, а ја сам истрчао напоље да им не сметам. Старији брат и сестра су били вредни и нису приметили када сам измакао гужви. Хтео сам да видим шта је у околини, има ли деце мојих вршњака. Цуњао сам унаоколо. На другом крају улице била је једна зграда на којој су вирили стубови бели, леви, високи. Испред је био велики пано са сликама. Нисам могао да видим шта је, јер ме је мајка позвала да дођем и помогнем при селидби која је потрајала до дубоко у ноћ.

Знатижеља ми није давала мира: какве су биле оне велике слике испред зграде, ко ли су становници у њој, зашто су се сликали, није ли то нека навика код станара у граду.

Јутро ми је донело истину. Потрчао сам ка крају улице и на фасади зграде угледао натпис: „Народно позориште”. Узбуђен дотрчао сам кући и рекао свима шта сам „открио”. Родитељи су се насмејали, рекли су ми да је то требало да буде изненађење за мене како би се утешио због селидбе и расанка са родним селом.

Ишао сам сваки дан испред зграде и гледао слике из представа које

су ишле скоро сваки дан. Горео сам од жеље да уђем и видим како је унутра. Ту жељу ми је испунио отац једне вечери када је мирисао јоргован. Била је гужва на улазу, а ја сам био узбуђен. Ушли смо у велики хол, а затим и у салу са седиштима јарко црвене боје. Пред нама је била сцена са великом црвеном завесом. Сви су сели на места. Завладала је тишина, а наједном аплауз. Дигла се завеса, а једна предивна глумица са љубичастом хаљином махала је лепезом. Поред ње је био велики сто и огледало у позадини. Гледала је у нас, а ја сам мислио да гледа право у мене. Како да ме махањем лепезом мазила по лицу, био сам очаран, стао ми је дах, постао сам лак као перце. Нисам приметио како је глумица, око које су после били и други глумци, наједном испарила из мог видика. Представа је била готова, сви су стајали, срећно су се смејали и дуго пљескали.

Тај аплауз чујем и сада али са обрнуте стране. Ја сам на сцени, а публика је испред мене задовољна мојом глумом.

Соња ЛАЖЕТИЋ

■ Вежба

- ♦ Сваки ученик саставља пет питања која се односе на садржину текста.
- ♦ Постављајте питања међусобно и одговарајте на њих.

■ Размисли и одговори

- ♦ Шта је то глумац, а шта сцена?
- ♦ Како треба да се понашаш у позоришту?
- ♦ Како се зову предмети који украшавају сцену?

■ Упамти

- ♦ Извођење драмског дела на сцени у позоришту зове се позоришна представа.
- ♦ **Глумац** је лице које игра одређену улогу у позоришној представи у филму.

■ Задаци

- ♦ Организујте колективну посету позоришту, или је гледајте на малом екрану, или на ДВД-у.
- ♦ Разговарајте о садржини и о поступцима ликова.
- ♦ Направите разлику: књижевни текст – позоришна представа.

■ Прочитај и сагледај

♦ Док читаш текст пронаћи ћеш речи које се користе приликом снимање филма. Примери: филмски студио, колиба, сцена и др. Разговарајте са наставником о значају тих речи.

МЕДВЕД У ФИЛМУ

У филмском студију снимао се филм. У том филму била је једна оваква сцена: у колибу, у којој спава уморан човек, улази медвед. Човек се буди сав уплашен. Када угледа човека, медвед је још уплашенији. Он бежи кроз прозор, а човек кроз врата. И само толико! Обична сцена. Не траје ни два минута.

Људи у студију траже медведа. Баш тада је у граду гостовао један циркус, у чијем је програму учествовао дресиран медвед. Та ствар око тражења медведа брзо је била готова.

Ујутро је дресер увео у студио најкрупнијег медведа.

- Не бојте се њега! рекао је он. – Мој је медвед добро дресиран.

За потврду тих речи, медвед је излизао руке свим присутним, а затим је појео понуђено парче торте. У једном углу приметио је бицикл и с њим се вешто провозао у филмском студију.

- Прави глумац, истина! – Обрадова се режисер. – Баш такав нам је потребан. Снимајмо и без пробе.

У студију су изградили део колибе, са прозорима и вратима и са креветом у углу. Снимање је почело. Камере су биле спремне. Глумац је легао на кревет и преправљао се да спава. Укључили су рефлекторе. Забlistала је јака светлост. Када се медвед нашао обасјан светлосним зрацима, исправио се на задње шапе и почео да плеше. Онда се преврнуо преко главе и задовољан сео на сред колибе.

- Не! Не! Стоп! Не може тако! – дере се режисер.

- Зашто он плеше и преврће се? Па, то је дивљи медвед!

Збуњени дресер одведе медведа иза декора и све је почело испочетка. Опет команда за спавање. Опет се глумац испружи на кревет и поново су укључили јаку светлост.

Медвед се провукао у колибу кроз полуотворена врата, и одмах се исправио на предње шапе.

- Стоп. Зауставите! – викну гневни режисер.

- Зар је немогуће објаснити да је све то непотребно.
Али то је било тешко објаснити једном медведу!

Сергеј БАРУДЗИН

■ Присети се

♦ Верујемо да вам се текст допао и да сте већ гледали филмове за децу са дресираним животиња у главним улогама. Набројте неколико таквих филмова и поразговарајте о њима.

■ Вежба

♦ Разгледај и упореди

Сцене из позоришне представе

Снимци из страних филмова

■ Размисли и одговори

- ♦ Шта примећујеш на приложеним сликама?
- ♦ Да ли глумци у филму и у позоришној представи имају специјалну одећу?
- ♦ Ко је одговоран за одећу?
- ♦ Присети се да ли у филмовима и у позоришној представи свира музика?
- ♦ Како се зове онај који припрема сцену?

■ Да ти помогнемо

Сигурно сте видели да у позоришним и у филмским сценама поједини глумци имају специјалну одећу у зависности од улога које играју. На снимцима се види декор и у филму и у позоришту.

У уметничком обликовању филмске и позоришне представе значајну улогу имају: сценографија, декор, костимографија, музика и сл.

■ Упамти

У књижевности и у позоришту средство изражавања је **реч**, а у филму изражајно средство је **слика у покрету**. **Филм** је сликовит запис на филмској траци.

Декор је украшавање сцене за потребе филмске или позоришне представе (дрвеће, зграде, врата, прозори, слике, мостови и сл.).

Декор у позоришној представи је ограничен простором на сцени, док у филму који се снима у филмском студију или у природној средини изгледа веродостојније (зграде, дрвеће, река, море, стварно постоје). На то се надовезује **сценографија** као целокупна припрема сцене за успешно извођење филмске или позоришне представе. У филму **сценографија** може да буде део неког дворишта, плажа на мору, ледина на планини и сл.

Сценографија је целокупна припрема сцене за успешно извођење филмске или позоришне представе.

- Лице које се о томе брине зове се **сценограф**.

Костимографија је одећа која је неопходна за глумце у позоришту или филму.

- Лице које се брине за костиме зове се **костимограф**. За успешно извођење филмске или позоришне представе доприноси, у великој мери, и музика. У зависности од догађаја **музика** је весела, тужна, застрашујућа и сл.

■ Задатак

- ♦ После гледане представе, позоришне или филмске, потрудите се да сагледате сличности и разлике истих.
- ♦ Уочите и прибележите када је музика тужна, а када весела.

БИБЛИОТЕКА

■ Прочитај и сагледај

КЊИГЕ СУ НАШИ ВЕРНИ ДРУГОВИ

- Прочитала сам једну лепу књигу! – похвалила се Ана Денису.

- А где си је нашла? – упита Денис.

- Позајмила сам је из библиотеке. Тамо има много таквих књига. Увек можеш узимати књигу. Кад је прочиташ врати је. Само, да знаш, књиге морамо да чувамо, јер су потребне и другима. Ову књигу коју сам читала била је мало оштећена. Неко је писао по њеним корицама. То није добро. Књиге су наши верни другови, па треба их поштовати – рекла је Ана и пожурила према библиотеци да врати књигу коју је позајмила.

(Из ђачких новина)

■ Размисли и одговори

- ◆ Одакле је Ана позајмила књигу?
- ◆ Одакле ти узимаш књиге?
- ◆ Како се треба односити према књигама?
- ◆ У једној реченици Ана каже: „Књиге су наши верни другови”. Објасни ту реченицу.
- ◆ Шта је библиотека?
- ◆ Да ли можеш из библиотеке, поред књига, да читаш новине и часописе?

■ Упамти

Библиотека је установа где се чувају књиге и разне новине. Развој компјутерске технике омогућује да се књиге нађу и у компјутерским банкама података.

■ Научи више

Библиотеке су се појавиле 700 година пре н.е. Народ Месопотамије је имао добро уређене библиотеке са књигама на глиненим плочама, написаним клинастим писмом. Египћани су имали библиотеке са књигама у виду туба од папируса, а касније Римљани су увели прве јавне библиотеке. Ипак, јавне библиотеке типа данашњих, настале су у Енглеској у XIX веку.

Библиотеке могу да буду: школске и градске. Књиге у библиотеци су поређане према наслову, аутору или броју.

Сваки ученик треба да буде члан неке библиотеке. У библиотеци поред књига, могу да се читају новине, часописи, стрипови намењени деци и сл.

Они могу да се нађу и на интернету.

■ Задатак за час

Напиши састав „Књига – мој најбољи друг”. Читајте саставе, а најуспешније истакните у књижевном кутку.

■ Вежба

Сваки ученик нека донесе на час новине или часопис. Разговарајте о разликама ових штампаних медија: о чему пишу, њихов изглед, облик и сл.

■ Прихвати и уради!

Ако немаш своју малу кућну библиотеку почни да је правиш.

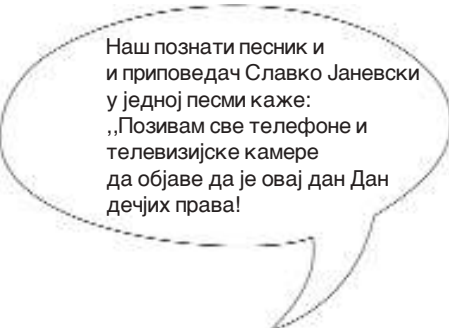
За рођендане и у другим приликама поклањај књиге.

JEZIK

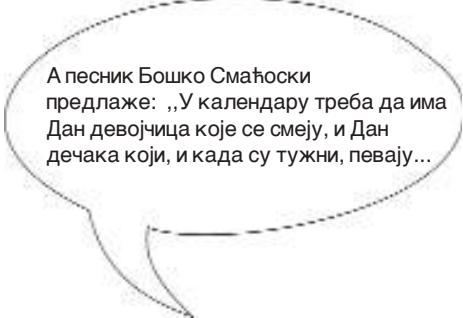
ЈЕЗИК КАО СРЕДСТВО СПОРАЗУМЕВАЊА

Сагледај

Људи се споразумевају на разне начине, односно опште међу собом. То раде изразом лица, покретом очију, усана, главе и другим деловима тела. На који начин опште ово двоје деце?

Наш познати песник и приповедач Славко Јаневски у једној песми каже: „Позивам све телефоне и телевизијске камере да објаве да је овај дан Дан дечјих права!

А песник Бошко Смаћоски предлаже: „У календару треба да има Дан девојчица које се смеју, и Дан дечака који, и када су тужни, певају...

Свакако, најбоље, најлакше, најбрже и најпотпуније људи опште међу собом помоћу језика, односно говора.

Говором они исказују своја сазнања, жеље, потребе, своја стремљења, итд. Преко говора саговорници једни другима могу да упуте разна питања, упозорења, молбе, саопштења, наредбе итд.

Упамти

Језик има предност у односу на сва друга средства за споразумевање, зато што омогућава саговорницима да размењују поруке чак и у ситуацијама када су просторно веома удаљени једни од других.

Вежба

Води замишљени телефонски разговор са најбољим другом.

СИГНАЛИ И СИМБОЛИ КАО СРЕДСТВО СПОРАЗУМЕВАЊА

■ Присети се

- ♦ Најсавршенији систем знакова за међусобно споразумевање и комуникацију међу људима је њихов језик.
- ♦ Људи могу међусобно да опште и другим различитим видовима знакова. Сви ти знаци се деле на: **сигнале и симболе**.
- ♦ **Сигнали су знаци** који нису намењени пошilhaоцу и не шаљу се са некаквом намером.

Пример: Зечји трагови у снегу упућују на то да је претходно прошао зец.
Осмех на нечијем лицу представља знак радости, задовољства, среће.

За разлику од сигнала, **симболи**, се шаљу са намером да пренесу некакву информацију која је, најчешће, од важности и за пошilhaоца и за примаоца.

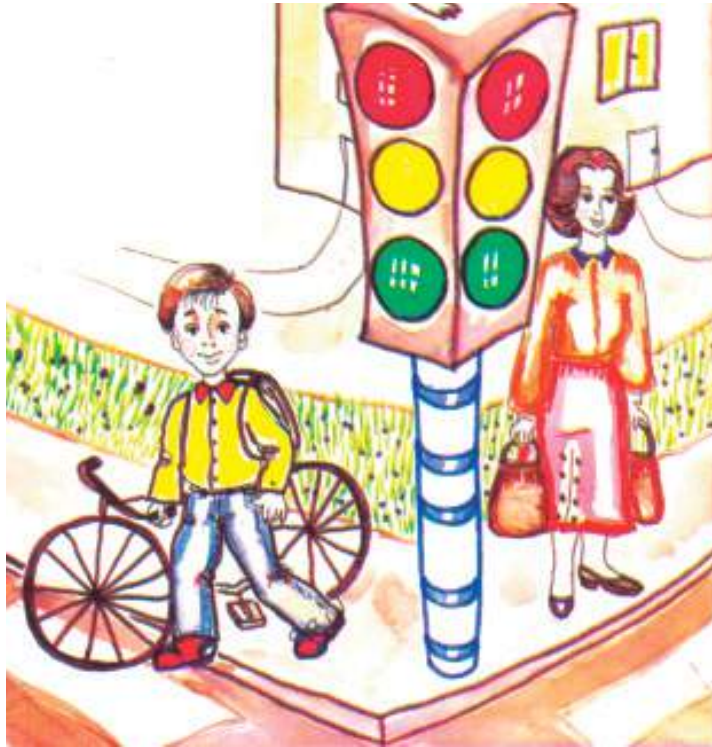
Примери:

Када школско звоно зазвони шаље информацију за почетак или крај школског часа.

Која је информација послата преко ове слике?
На кога се односи та информација?

♦ Које информације шаљу светлосни сигнали на семафору када је упаљено:

- а) зелено светло;
- б) жуто светло;
- в) црвено.

■ **Вежба**

♦ Наведи примере у којима поједини сигнали и симболи за општење представљају средство за споразумевање.

САМОГЛАСНИЦИ И СУГЛАСНИЦИ (ВОКАЛИ) (КОНСОНАНТИ)

■ Сагледај и закључи

У српском језику има 30 гласова: а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Природа гласова зависи од положаја који поједини делови говорног апарата заузимају при стварању гласова.

Зато се на основу положаја говорних органа сви гласови у српском језику могу се поделити у три групе: самогласнике, сонанте и сугласнике.

а) **Самогласници или вокали су:** а, е, и, о, у.

При изговору самогласника ваздушна струја потпуно слободно пролази кроз усну дупљу.

Самогласници су звучни гласови и чују се као тонови. Ови гласови су носиоци слога у речи, а некад самогласник и сам може чинити слог.

На пример: те - **а** - т а р, **е** - ми - си - ја, би - бли - **о** - те - ка...

У одређеним условима **р** је носилац слога и у таквим случајевима назива се **слоготворно р**.

На пример: срп, прст, крв, црн, срце, итд.

б) **Сонанти (гласници)** су гласови при чијем стварању ваздушна струја пролази неометано упркос препрекама које представљају делови говорног апарата. Неометани проток струје, уз звучност, главна је црта која их чини, у извесном смислу, сличним самогласницима. Сонанти су: в, р, ј, л, љ, м, н, њ.

в) Сви остали гласови у српском језику јесу **сугласници или консонанти**. При њиховом изговору ваздушна струја наилази на веће или мање препреке и зато се они чују као шумови.

Сугласници се деле на звучне и беззвучне.

Звучни сугласници	б	г	д	ђ	ж	з	џ	-	-	-
Беззвучни сугласници	п	к	т	ћ	ш	с	ч	ф	х	ц

♦ Из табеле се види да првих седам звучних сугласника имају свој беззвучни парњак с којим се, у одређеним случајевима, смењују у речима, јер у српском језику не могу да стоје један поред другог два сугласника различита по звучности.

На пример: Србин – српски
сват – свадба
тежак – тешка
низак – ниска

б > п срб+ски → србски → српски
т > д сват+ба → сватба → свадба
ж > ш тежак → тежка → тешка
з > с низак → низка → ниска

Вежбе

1. У тексту „Веселје” пронађи речи у којима је дошло до промене сугласника и објасни како је настала та промена.

ВЕСЕЉЕ

Суседи су нас позвали на свадбу. Сватови су, један по један, пристизали. Ниска кућица била је пуна гостију. За сваког госта посебно је била сервирана вечера. Гозба је била у пуном јеку када су млада и младожења изашли у двориште и заиграли. Око њих су подскакивали весели дечаци и девојчице. Старе жене су седеле на грубо истесаним клупама поред ограде. Цело село се орило од веселих песама.

2. Објасни до каквих је промена дошло при постанку речи: ропство, слатко, голупче, мушки и зупчаник.

ИМЕНИЦЕ

■ Обновимо

- ◆ Шта означавају именице?
- ◆ Које су именице властите, а које заједничке?
- ◆ Колико рода и колико броја имају именице?

Збирне именице

лист

листови

лишће

грозд

гроздови

грожђе

Именице: лист и грозд су **у једнини**.

Именице: листови и гроздови су **у множини**.

Именице: лишће и грожђе означавају скуп предмета који се налазе у неком збиру и зову се **збирне именице**.

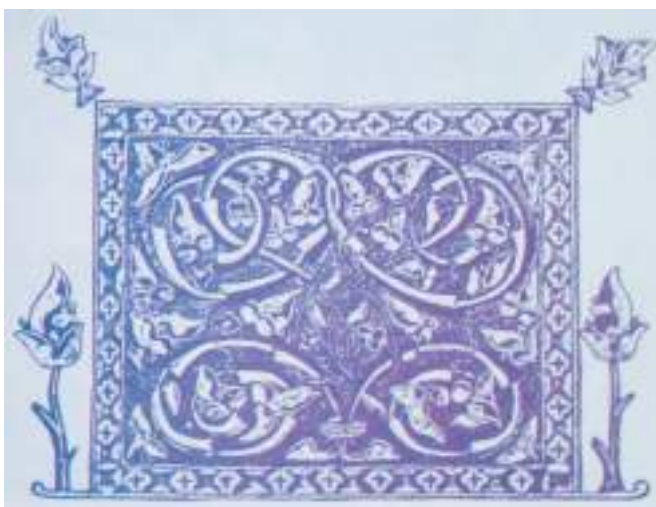
■ Упамти

- ◆ Збирне именице означавају скуп бића или предмета исте врсте узетих скупа у неодређеном збиру или у природној целини.
- ◆ Збирне именице немају облике за множину јер је обликом једине означена множина. То лишће, то грожђе, та деца, та браћа, то цвеће, та телад, та прасад, та дугмад итд.

■ Вежба

- ◆ Од датих именица: цвет, дрво, камен, жбун, прут, кестен, перо, дугме, пиле и јагње напиши збирне именице и употреби их у реченици.

На пример: Радојка има много пилади.

ПРИДЕВИ

■ Присети се

- ◆ Шта означавају придеви?
- ◆ Који су придеви описни?
- ◆ Од чега зависи род и број код придева?

■ Упамти

◆ Као несамосталне речи, придеви добијају ознаке рода и броја зависно од именица уз које стоје (добар друг, добра другарица, добро дете...). Без обзира на то којој значењској групи припада, сваки придев има облике за три рода (мушки, женски и средњи род) и два броја (једнину и множину).

Присвојни придеви

Присвојни придеви су речи које означавају припадање, односно означавају чије је оно што је означено именицом.

На пример: **Суседов** коњ је веома брз.
Скупили смо се у **омладинском** дому.
Упознали смо **Милошеву** сестру.
Навукао сам **бакине** чарапе.

Присвојни придеви често постају од:

властитих именица: **Мирјанин** одговор ме зачудио. Ово је **Владиминова** оловка. Спавали смо у **Иванкиној** кући.
заједничких именица: **Багремов** мед је најслађи. Са задовољством сам слушао **птичју** песму.
Кишни су **јесењи** дани.

■ Вежбе

1. Пронађите присвојне придеве у једном од досада обрађених прозних текстова.
2. Напишите три реченице у којима ћете употребити присвојне придеве који су постали од властитих именица и три реченице у којима ћете употребити присвојне придеве који су постали од заједничких именица.

ЗАМЕНИЦЕ

Личне заменице

СЕДАМ ПАТУЉАКА

Једног дана Мара је упитала Јованку ко јој помаже при обављању послова.

- Е, видиш ја познајем седам патуљака. Они се не одвајају од мене. Мене слушају и раде! – рече она.

- Знала сам ја одмах да ти неко помаже. А да ли би хтели и мени да помогну?

- Како да не! Само их позови: „Патуљци, патуљци, дођите да ми помогнете!” И ето њих одмах код тебе.

- Е, баш ти хвала! Ти си добра другарица! – рече Мара и оде.

По народној причи

♦ У првој реченици ове приче сусрећемо имена две девојчице: Мара и Јованка. Затим су та имена замењена речима: **ја**, **ти** и **она**. Те речи су **личне заменице**.

Лична заменица **ја** односи се на лице које говори.

Лична заменица **ти** односи се на лице коме се говори.

Личне заменице: **он**, **она** и **оно** односе се на лица о којима се говори.

Личне заменице: **ја**, **ти**, **он**, **она**, **оно** упућују на појединце, тј. на поједине личности и зато су оне у **једнини**.

Личне заменице имају облике и за множину: **ми**, **ви**, **они**, **оне**, **она**.

♦ Ево прегледа личних заменица:

Једнина

1. лице: ја
2. лице: ти
3. лице: он, она, оно

Множина

1. лице: ми
2. лице: ви
3. лице: они, оне, она

♦ Из датог прегледа се види да лична заменица за треће лице има посебне облике за сва три рода у једнини и у множини.

■ Вежбе

1. Пронађи личне заменице у причи „Деоба” и одреди род, број и лице у коме се оне налазе.

ДЕОБА

Ишли зец и јазавац кроз шуму и нашли комад меса.

- Ја сам га нашао! – рекао је јазавац.

- Не ти, већ ја! – писнуо је зец.

Дуго су се они тако расправљали, али никако нису могли да се договоре.

- Хајдемо ми код лије и она ће нам пресудити! – предложио је јазавац.

Кад је лија чула изјаве зеца и јазавца, рекла је:

- Ви се узалуд свађате. Ја ћу вам праведно поделити овој комад меса.

Затим је она поделила месо на два дела и један је дала зецу, а други јазавцу.

- Део који је припао зецу је већи! – рекао је јазавац.

- Добро! Исправићу грешку – рекла је лија и одгризла од оног парчета које је припало зецу.

- Сада је његово парче веће! – писнуо је зец.

- Добро, и њега ћемо намањити – одговорила је лија.

Тако је она понављала док није све појела.

Народна приповетка

2. Напиши састав о томе што видиш на слици.

У овом саставу потруди се да употребиш личне заменице за сва три лица у једнини и у множини.

ПРИСВОЈНЕ И ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ

а)

ДВЕ ЊИВЕ

Поделе се два брата, па поделе и најбољу њиву на два једнака дела. Прве године старији брат добије са **своје** половине петора кола кукуруза, а млађи само троја. Друге године старији брат добије још више. Тада млађи брат рече старијем:

- Ми нисмо право поделили велику њиву. **Твоја** је половина боља. То није право, него да делимо поново велику њиву!

- Шта ћемо делити поново? Узми ти **моју** половину, а ја ћу **твоју!** – рече старији брат.

И тако начине размену. Опет старији брат нађе на **својој** половини петора кола кукуруза, а млађи на **својој** њиви само троја. И онда стаде да се чуди и пита старијег брата:

- Зашто **твоја** половина увек боље роди него **моја**?

- Зато што ја **своју** половину двапут орем, а ти **своју** само једанпут и што ја **своју** њиву увек нађубрим, а ти не. Ето, зато **моја** половина боље роди! – рече старији брат.

Народна ђријовейка

б) **Ово** ћу цвеће поклонити болесној другарици.

Знам да она воли баш **овакво** цвеће.

Овај букет ће је сигурно обрадовати.

■ Сагледај

♦ Ако пажљиво погледате истакнуте речи у горњем тексту и реченицама, приметите да све оне имају особине придева. И оне се употребљавају уз именице, **имају облике за сва три рода и слажу се**, као и придеви, с именицама уз које стоје **у роду, броју и падежу**. Разликују се од њих само по своме значењу.

■ Упамти

Пошто су сличне (по значењу) придевима, ове се речи називају **придевске заменице**.

Придевске заменице употребљене у причи „Две њиве” показују коме нешто припада (**моја** њива, **твоја** половина, **његов** део, **своја** њива), па се зато и називају **присвојне заменице**.

♦ Придевске заменице у примерима под б) упућују на лица или предмете, њихове особине и величине, па се зато и зову **показне заменице**.

♦ Преглед присвојних и показних придевских заменица.

а) Присвојне заменице:

Ј е д н и н а:

1. л. **мој** (друг), **моја** (другарица), **моје** (село);
моји (другови), **моје** (другарице), **моја** (села);
2. л. **твој**, **твоја**, **твоје**;
твоји, **твоје**, **твоја**;
3. л. **његов**, **његова**, **његово**;
његови, **његове**, **његова**;
њен, **њена**, **њено**;
њени, **њене**, **њена**;
њезин, **њезина**, **њезино**;
њезини, **њезине**, **њезина**.

М н о ж и н а:

1. л. **наш** (друг), **наша** (другарица), **наше** (село);
наши (другови), **наше** (другарице), **наша** (села);
2. л. **ваш**, **ваша**, **ваше**;
ваши, **ваше**, **ваша**;
3. л. **њихов**, **њихова**, **њихово** (њин, њина, њино);
њихови, **њихове**, **њихова** (њини, њине, њина);

б) Показне заменице:

За лица и предмете:

1. л. **овај**, **ова**, **ово**, **ови**, **ове**, **ова**;
2. л. **тај**, **та**, **то**, **ти**, **те**, **та**;
3. л. **онај**, **она**, **оно**, **они**, **оне**, **она**.

За каквоћу:

1. л. **овакав**, **оваква**, **окакво**; **оакви**, **оакве**, **оаква**;
2. л. **такав**, **таква**, **такво**; **такви**, **такве**, **таква**;
3. л. **онакав**, **онаква**, **онакво**; **онакви**, **онакве**, **онаква**.

За количину:

1. л. **оволики**, **оволика**, **оволико**; **оволики**, **овлике**, **оволика**;
2. л. **толики**, **толика**, **толико**; **толики**, **толике**, **толика**;
3. л. **онолики**, **онолика**, **онолико**; **онолики**, **онолике**, **онолика**.

■ Вежбе

1. Пронађите у наведеном тексту присвојне заменице и одредите у ком су лицу.

Чланови наше књижевне дружине отишли су на гостовање код својих другова на селу. Кад су се састали, причали су о својим успесима и тешкоћама. Најбољи чланови њихове дружине читали су своје радове. Наши су аплаудирали и радовали се њиховом ентузијазму.

Дан се ближио своме крају. Председник наше књижевне дружине позвао је своје нове познанике да дођу у наш град и да буду наши гости.

Непознате речи

ентузијазам – одушевљење, полет, занос,
страсна љубав према чему

2. У својој свесци препиши ове реченице. При том пази – изостављене речи попуни одговарајућим показним заменицама:

Ја сам ... књигу већ прочитао. Тудио сам се да упамтим ... име. Погледај ... девојчицу. ...је наша најбоља другарица. Она је ... вредна тако да увек постиже најбољи успех у разреду.

МОЈ ПАС

Мој пас зна шта је то километар.

Толико износи његова шетња свакога дана.

Мој пас зна шта је то ветар.

То је оно што диже прашину око његовог стана.

Мој пас зна шта је то столица.

То је оно што личи на њега, али не лаје.

Мој пас зна полица шта је.

То је оно на што се мачак попне кад се он пропне.

Мој пас зна рука шта је.

То је оно из чега му тата шећер даје.

Драган Лукић

САДАШЊЕ ВРЕМЕ (ПРЕЗЕНТ)

КРОЈАЧ

Маказама кројач **кроји**
штриц, штриц, штриц -
кроји платно, штоф и циц.
Боц, боц, боц, -
кројач брзо **шије, шије,**
к' о змија **се** игла **вије.**

(Из Веселе свеске)

■ Сагледај

- ♦ Читајући стихове из песме ми замишљамо кројача како обавља свој посао у садашњем тренутку.
- ♦ Облици: **кроји, шије, вије се** утицали су на нас да замислимо рад кројача у садашњем тренутку. Чак нам се чини и да чујемо како маказе раде: штриц, штриц.
- ♦ Којим глаголским временом је та радња исказана?
- ♦ У стиху: „Маказама кројач кроји” – глагол **кроји** је у **садашњем времену** (у презенту).
- ♦ Ево још неколико примера у којима глагол означава радњу која се врши у моменту када се о њој говори (стварна садашњост).

На пример: Сада **размишљам**.

Сада **гледам** дечју емисију.

Овог момента **држим** голуба.

- ♦ Овде презент значи да се радња догађа у тренутку кад се о њој говори, тј. у садашњости.

■ Упамти

Презент означава радњу, стање или збивање који се врше у времену када се о њима говори.

■ Размисли

У ком су лицу употребљени глаголи?

Сви глаголи у песми (*кроји, шије, вије се*) употребљени су у трећем лицу, док су глаголи у наведеним реченицама (*размишљам, гледам, држим*) употребљени у првом лицу.

Да бисмо упознали овај глаголски облик, наводимо облике презенте од глагола: **размишљати, кројити, шити** за сва лица у једнини и множини:

Ј е д н и н а

М н о ж и н а

р а з м и ш л њ а т и

1. л. размишљам
2. л. размишљаш
3. л. размишља

1. л. размишљамо
2. л. размишљате
3. л. размишљају

к р о ј и т и

1. л. кројим
2. л. кројиш
3. л. кроји

1. л. кројимо
2. л. кројите
3. л. кроје

ш и т и

1. л. шијем
2. л. шијеш
3. л. шије

1. л. шијемо
2. л. шијете
3. л. шију

Обратите пажњу на наставке у облицима појединих лица. То су:

Ј е д н и н а

М н о ж и н а

За 1 л. – **м**

За 1 л. – **мо**

За 2 л. – **ш**

За 2 л. – **те**

За 3 л. – **/**

За 3 л. – **ју, у, е**

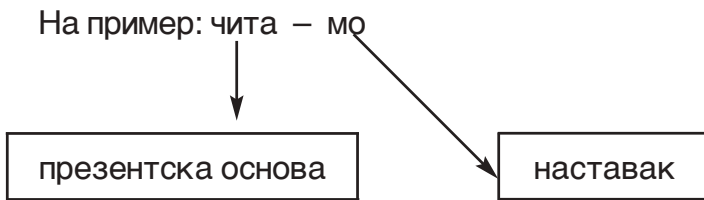
Ови се наставци зову **лични наставци**. Лични наставци се додају на презентску основу и на тај начин се добија презент.

■ Упамти

Део глагола који се у презенту не мења зове се презентска основа.

Како се добија презентска основа?

Презентска основа се добија када се од 1. л. множине презенте одбије наставак – **мо**.

Презент се гради када се на презентску основу додају наставци за презент.

■ Вежбе

1. Напиши пет реченица у којима ћеш употребити презент!
2. Глаголе: трчати, пливати и брати измењај у презенту!
3. У наведеном тексту пронађи и препиши облике презента.

ОСАМЉЕНА БРЕЗА

Осамљена бреза стоји на пашњаку и маше витким гранама. На трави несташно дрхти њена немирна витка сенка.

Радознала брезина сенка пита брезу:

- Зашто стојимо? Све се креће.

Бреза миче гранама и трепери лишћем:

- Где да идем, рођена моја?! Ја увек стојим на истом месту, а видим више од тебе. Бреза шапуће и уморно тоне у сан.

Станко Ракита

ПРЕЗЕНТ ПОМОЋНИХ ГЛАГОЛА: ЈЕСАМ, БИТИ И ХТЕТИ

■ Сагледај

„Јеси л' ђегођ у животу, Марко?”

„Јесам, царе, али у рђаву.”

Увек треба нечему тежити и **хтети**.

Треба **бити** много паметан па да урадиш све ово.

Речи **јесам**, **хтети** и **бити** су помоћни глаголи.

Помоћни глаголи су речи помоћу којих се граде сложени глаголски облици.

Глаголи **јесам**, **бити** и **хтети** имају облике за сва три лица у презенту како у једнини, тако и у множини.

Помоћни глагол **јесам** има два облика презента:

дужи (наглашени)

једнина *множина*

1. л. јесам јесмо

2. л. јеси јесте

3. л. јесте јесу

и

краћи (ненаглашени)

једнина *множина*

1. л. ја сам ми смо

2. л. ти си ви сте

3. л. он је они су

Овај помоћни глагол има и одричне облике:

једнина
1. л. нисам
2. л. ниси
3. л. нисте

множина
1. л. нисмо
2. л. нисте
3. л. нису

Помоћни глагол **хтети** има два облика презента.

дужи (наглашени)

краћи (наглашени)

једнина

множина

једнина

множина

1. л. хоћу

1. л. хоћемо

1. л. ја ћу

1. л. ми ћемо

2. л. хоћеш

2. л. хоћете

2. л. ти ћеш

2. л. ви ћете

3. л. хоће

3. л. хоће

3. л. он ће

3. л. они ће

У одричном облику речца **не** спаја се са краћим обликом презента дајући једну реч: нећу, нећеш, неће, нећемо, нећете, неће.

♦ Презент од помоћног глагола **бити**.

једнина
1. л. будем
2. л. будеш
3. л. буде

множина
1. л. будемо
2. л. будете
3. л. буду

Има само један облик - дужи.

■ Вежба

♦ Пажљиво размотри слику и напиши састав. Наслов одреди сам!

ПРОШЛО ВРЕМЕ (ПЕРФЕКАТ)

... У 10 сати и 55 минута, пошто **је облетео** земаљску куглу „Исток” **се срећно спустио** у одређени рејон ... **Догодило се** као у добром роману: **Вратио сам се** из свемира на иста места где **сам** први пут у животу **летео** у авиону... Сад **сам летео** двеста пута брже и двеста пута више.

Када **сам стао** на чврсто тло, **угледао сам** жену са девојчицом ...

- Да нисте из свемира? – **упитала** ме бојажљиво жена.

- Замислите, јесам – **одговорио сам**.

- Јуриј Гагарин! Јуриј Гагарин! – **повикали су** ...

Јуриј Гагарин

■ Размисли

♦ Када се догадио лет у космосу о коме је реч? Пронађи у тексту глаголе. Обрати пажњу у ком се времену врше радње о којима прича Гагарин!

♦ Дакле: у тексту су сви истакнути глаголи употребљени у перфекту. Такви облици су: **причао је, облетео је, спустио се, догодило се, вратио сам се, стао сам, угледао сам, упитала, одговорио сам и повикали су**.

Лако ћете уочити да сви ови глаголи означавају радње које су вршене или извршене пре говорног тренутка, тј. у *прошлости*.

■ Ујамџи

Глаголски облик који означава радњу, стање или збивања који су се (из)вршили пре говорног тренутка зове се перфекат (прошло време).

♦ Из примера видимо да је перфекат сложени глаголски облик, јер настаје од краћег облика презента помоћног глагола јесам и радног глаголског придева.

ја сам + учио = ја сам учио

ненаглашени (краћи) облик помоћног глагола јесам радни глаголски придев глагола који се мења перфекат (прошло време)

♦ **Радни глаголски придев** означава радњу која се у неком времену вршила или извршила. Служи за грађење сложених глаголских облика.

Пр.: *Ишли смо у библиотеку, узимали књиге Бранка Ћопића и читали са великим задовољством.*

У наведеној реченици радни придеви (ишли, узимали, читали) служе за грађење перфекта.

■ Сагледај

А сад упознајмо облике перфекта:

учити

Ј е д н и н а

1. л. Ја сам учио; учио сам
2. л. Ти си учио; учио си
3. л. Он је учио; учио је
Она је учила; учила је
Оно је учило; учило је

М н о ж и н а

1. л. Ми смо учили; учили смо
2. л. Ви сте учили; учили сте
3. л. Они су учили; учили су
Оне су училе; училе су
Она су учила; учила су

Кад се изостави лична заменица онда се помоћни глагол пише иза радног глаголског придева.

Често се догађа да у трећем лицу једнине или множине помоћни глагол буде изостављен. У том случају глаголска радња је исказана радним глаголским придевом.

Пр.: *Играли дечаци на пољани. Брале девојчице јагоде. Копао сељак виноград, зној га облио, али није сео, већ продужио с радом.*

Када је перфекат употребљен без помоћног глагола, зове се **крњи перфекат**.

У македонском књижевном језику облици перфекта су познати под називом минато неопределено време. Међутим, у српском језику перфектом исказујемо ситуације за које се у македонском језику користе минато определено свршено и несвршено време.

Пр.: *Ја сам решио свој задатак. — Јас ја решив задачата. — Ми смо прочитали приповетку „Бурђевак”. — Ние го прочитавме расказот „Момина солза”. — Милчо је писао писмо непознатом другу. — Милчо пишуваше писмо до непознат другар.*

■ Вежбе

1. Напиши облике перфекта од глагола: мислити, умивати се и шетати!

БУДУЋЕ ВРЕМЕ (ФУТУР I)

ПЧЕЛА И ЦВЕТ

Пчела се спустила на латицу јабуковог цвета и рекла је:

- Добро јутро, јабуков цвету. Ја **ћу** својим сисаљкама **сисати** твоје сокове и од њих **ћу направити** мед. **Узећу** мало цветног праха на своје длакаве ноге и **понећу** га у наш пчелињак. Затим **ћу** цео дан **летети** од цвета до цвета, **сисаћу** сокове и **пренесићу** цветни прах са прашника на тучкове. Цвете, ја **ћу** сада **отићи**. Ујесен ове гране **ће бити** пуне румених јабука, а наш пчелињак пун слатког меда.

По Владимиру Назору

■ Размисли

- ◆ Пчела и цвет су се узајамно помагали: Објасни како?
- ◆ Пронађи у наведеном тексту глаголе! Коју радњу означавају они? Како се зову облици глагола употребљени у тексту?
- ◆ У тексту сусрећемо две врсте глаголских облика; једни су прости, други сложени. И једни и други казују будуће радње, радње којима говоримо пре њиховог извршења. Тако, на пример, пчела је говорила цвету какве ће све послове да обави у будућности. Глаголски облик употребљен у овом тексту зове се **футур I** или **будуће време**.

■ Упамти

Футур I (будуће време) означава радњу, стање или збивање који ће се вршити у будућности, тј. после говорног тренутка.

Футур I може бити сложен и прост. Сложени облици су: (ја) ћу направити, (ја) ћу летети, (ја) ћу отићи и (он) ће бити. Прости облици футура су: узећу, понећу, сисаћу, пренесићу.

Сложени футур I се гради од краћег облика презента помоћног глагола хтети и инфинитива глагола који се мења.

(ја) ћу + учити = (ја) ћу учити

ненаглашени (краћи)
облик презента од
глагола хтети

инфинитив
глагола који
се мења

футур I

Пример: Ја ћу летети од цвета до цвета.

Инфинитив је неодређени глаголски облик који само именује глаголску радњу (читати, мислити, радити, живети).

Инфинитивом се не казује ни време кад се радња врши, нити начин на који се врши, већ се овим обликом одређује, као што смо рекли: **именује глаголска радња.**

Инфинитив служи за грађење футура (ја ћу направити) и као допуна неким глаголима (моћи, хтети, морати и др.).

Прост футур се гради само од глагола чији се инфинитив завршава на **-ти**. Пример: играти, носити, мислити и тако даље.

Код простог футура видимо да су краћи облици презенте дошли на место завршетка – ти.

Прост футур се увек пише као једна реч.

Погледајмо како је постао прост футур.

инфинитив

инфинитивна основа

футур

НАПРАВИТИ

НАПРАВИ

НАПРАВИЋУ

♦ Прост футур се не може градити од глагола који се у инфинитиву завршава на **-ћи**. Примери: поћи, отићи, доћи, и др.

♦ По овом обрасцу можете мењати све глаголе у будућем времену.

Ј е д н и н а

Ја ћу направити

направићу

Ти ћеш направити

направићеш

Он, она, оно ће направити

направиће

М н о ж и н а

Ми ћемо направити

направићемо

Ви ћете направити

направићете

Они, оне, она ће направити

направиће

■ Вежбе

1. Испричај како замишљаш да ће твој град изгледати у будућности!
2. Прочитајте следеће реченице, пронађите облике футура и препишите их:

Родиће се младо пролеће! И свуда просуће се мирис плавих јоргована: и пахуље снежне падаће са грана у наш бистри поток што баштом кривуда...

А. Шантић

РЕЧЕНИЦА

■ Обновимо

Девојчиња чита књигу.

Дечак вози бицикл.

- ◆ И за једну и за другу слику речима је изражена по једна целовита мисао, тј. исказана је по једна реченица.
- ◆ Реченица је једна реч или више речи која исказује довршену мисао.
- ◆ Напиши по две реченице о свакој слици:

ПРОСТА РЕЧЕНИЦА

- ♦ Погледај ове слике!

- ♦ Шта си уочио на њима?
- ♦ О девојчици и о послу који она обавља можемо да кажемо и напишемо следеће реченице:

Девојчица се умива.

Мала девојчица се умива.

Мала девојчица се умива на чесми.

Мала вредна девојчица се умива на чесми.

Мала вредна девојчица се умива на чесми хладном водом.

- ♦ На исти начин о другој слици можемо да кажемо и напишемо више реченица. На пример:

Рода стоји.

Рода стоји на оџаку.

Рода стоји на једној ноzi на оџаку наше куће.

Бела рода стоји на једној ноzi на оџаку наше куће.

- ♦ Почетним реченицама сваке од ове две мисли, исказане су на најједноставнији начин. Тачније, употребљени су само најпотребнији делови реченице:

а) део који означава вршиоца радње (девојчица, рода) зове се **субјекат**; и

б) део који означава радњу коју врши субјекат (умива се, стоји) зове се **предикат**.

- ♦ Реченице које су састављене само од субјекта и предиката зову се **просте реченице**.

Ево још неколико таквих реченица:

Дошла је јесен.
Ветар дува.
Магла је пала.
Лишће опада.

Остале записане реченице, у вези са оним што сте учили на сликама, осим субјекта и предиката, имају и друге чланове који допуњују и ближе објашњавају главне реченичне чланове.

И ове реченице су просте.

Реченице које имају само један предикат независно од броја и вида других реченичних чланова зову се **просте реченице**.

■ Вежбе

♦ У тексту „Природа у јесен” пронађи просте реченице које имају само субјекат и предикат и просте реченице које, осим субјекта и предиката имају и друге неопходне реченичне чланове.

ПРИРОДА У ЈЕСЕН

Дошла је јесен. Природа се полако и неприметно мењала. Ученици су отишли у шуму. Тамо су посматрали промене у природи. Они су били одушевљени. Слушали су музику ветра. Лишће је шуштало.

Ученици су извадили свеске. У њима су записали своје утиске.

Станко Ракита

- ♦ Погледај ове слике!

Авион

Петоа
на огради

Пас у дворишту

- ♦ О свакој од њих напиши у свесци по једну реченицу са субјектом и предикатом и по једну просту реченицу са субјектом, предикатом и неопходним реченичним члановима.

СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

ВРАБАЦ И ЛАСТЕ

Једном сам стајао у дворишту и посматрао ластино гнездо под стрехом. Док сам ја био ту, обе ласте одлетеше и гнездо остаде празно.

Док су ласте биле одсутне, с крова слете врабац, ускочи у гнездо, осврну се, замахну крилима и сакри се у гнездо. Затим помоли отуд главицу и зацвркута.

Убрзо затим ласте долетеше до гнезда. Оне се устремише да уђу у гнездо. Али, чим угледаше госта, запишташе, залепршаше крилима и одлетоше. Врабац је седео и цвркутао.

Лав Толстој

У тексту „Врабац и ласте” има више реченица различитих по саставу. Реченица: „Убрзо затим ласте долетеше до гнезда” је проста јер има само један предикат, тј. само један глагол (долете). Све остале реченице састављене су од по две или више простих реченица.

Погледај

Врабац је седео / и цвркутао
проста реченица / проста реченица

сложена реченица

Сложене су оне реченице које су састављене од две или више простих реченица.

Просте реченице у саставу сложене реченице често се одвајају зарезом.

Пример: Док су ласте биле одсутне, с крова слете врабац, ускочи у гнездо, осврну се, замахну крилима и сакри се у гнездо.

■ Вежба

У басни „Храст и свиња” има више сложених реченица. Пронађи их и одреди од колико простих реченица је састављена свака сложена реченица.

ХРАСТ И СВИЊА

Прождрљива свиња товила се испод високог храста опалим плодом. Док је један жир грицкала, други је већ оком гутала.

- Незахвална стоко! — викну храст одозго. — Храниш се мојим плодовима, а нећеш ни једним захвалним погледом да ме погледаш.

Свиња за тренутак престаде да једе, промешкољи се, погледа горе, па одговори грокћући:

- Кад бих знала да си ти своје жиروه бацио на земљу мене ради, моји захвални погледи тад не би изостали.

РЕЧИ ИСТОГ ОБЛИКА, А РАЗЛИЧИТОГ ЗНАЧЕЊА

У примерима под **а** два пута је употребљена реч **коса**.

Ове две речи су истог облика а различитог значења: прва реч означава део човековог тела, а друга реч алатку којом се коси трава.

У примерима под **б** реч **град** у првом случају означава велико насеље, а у другом природну појаву.

У примерима под **в** реч **лист** је употребљен, такође, два пута и има исти облик, али различито значење.

Шта означава у првом, а шта у другом случају?

Ове речи су истог облика, а различитог значења и зову се **ХОМОНИМИ**.

Њихова примена је врло честа и неправилном употребом може доћи до неспоразума.

■ Вежбе

♦ Саставите реченице у којима ће речи: језик, глава и савет имати различито значење.

■ Примери

Брзо смо заволели брзо маче.
Перо је лепо, а лепо и пише.
Добро дете добро учи.
У учионици је примеран ред. Децо, станите у ред!

■ Вежба:

ГОДИШЊА ДОБА

У пролеће нешто пролеће,
Лети све лети,
У јесен све је сен,
Зими нешто зими.

Душан Матић

- ♦ Изражајно прочитај стихове. Потруди се да начином изговора истакнеш одговарајуће разлике између исто написаних речи.
- ♦ Одреди разлике у значењима тих хомонима.

РЕЧИ КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ НЕШТО ШТО ЈЕ УМАЊЕНО (ДЕМИНУТИВИ)

ЗЕЧЈА НОЋНА УСПАВАНКА

- **Татице**, о купусу причај нам опет, -
мали **зечићи** спремни за спавање.
- Боље спавајте, јер ћу вука да позовем
да скрати ваше замајавање!
- Пођи, **татице**, пођи! навали један зека,
згази вука што нам прети издалека!
- Ох, како, **душице**, да грешим душу,
можда и вук има **дечицу** непослушну?!...

Замислите, ох, **зечићи** моји мали
Како би **вучићи** без оца спавали!?

Ристо Давчевски
(Препев: М. Милошевић)

- ♦ Истакнуте речи у овој песми означавају нешто што је умањено.
- ♦ Неке именице у српском језику означавају умањена бића, предмете или појаве.
- ♦ То се види и из следећих примера:

књига – књижица

нос – носић

прст – прстић

кућа – кућица

глава – главица

јагње – јагњенце итд.

■ **Упамти:**

Речи којима се изражава умањеност зову се **умањенице** или **деминутиви**.

Вежба 1.

- ♦ Од следећих речи напишите облике које ће означавати умањеност: рука, село, облак, крило, мајка, гора, голуб, врабац, медвед, лист, врата, шума, клупа и чаша.

Вежба 2.

- ♦ У тексту „Добар човек дедица” подвуци све умањенице (деминутиве)!

Пође дедица на пијацу, а Милош за њим.

- Шта ћеш да купиш, дедице?
- Стварчицу! – каже ведро дедица.
- Лопту?
- Лоптицу!
- Рибу?
- Рибицу!
- Канаринца?
- Птичицу!
- Колаче?
- Колачиће!

- Какав си ти човек, дедице? – зачуди се Милош. За све ти нађеш похвалну реч!

- Речицу! – исправи га весело дедица и насмеја се тако топло да Милош без речи схвати да је његов дедица – најнеобичнији дедица на свету.

Владимир Личина

РЕЧИ КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ НЕШТО ШТО ЈЕ УВЕЋАНО (АУГМЕНТАТИВИ)

НА ИГРАЛИШТУ

Окупила се деца на игралишту. Играју лопту и гласно вичу.

- Додај! Потрчи брже!

- Спор си као **бабетина!**

- Ниси у праву! Навукао си ту **капетину** на очи па ништа не видиш!

- А, ти? Разбарушио си ту **косетину** па личиш на неку **птичурину,**

совуљину.

- Причаш! Ниси видео какав сам гол дао? **Голчину!**

Прилази им Милан.

- Хеј, **јуначине** и **другарчине** моје!

Могу ли и ја са вама да играм лопту?

- Можеее! Упадај, **добричино!**

Размисли

Погледај добро све болдиране речи у овоме тексту.

Шта означавају те речи?

Види се да означавају нешто увећано.

„**Јуначино,** Београде,

по једно сунце имаш

летње

за наше шетње.”

Примери: капа – капетина

коса – косетина

баба – бабетина

јунак – јуначина

Упамти

Аугментативи (увећанице) су изведене речи које означавају нешто увећано.

Може да их прати нијанса пејоративности.

Пејоративна је реч која даје погрдан смисао, или погрудно значење.

■ Упамти!

Употребљавају се када се жели да каже нешто ружно, или нека погрдна имена, али не увек. Нпр: голчина, добричина, другарчина, јуначина!

На пример: совуљина, главурда, девојчура, књижурина итд.

■ Вежба

Напиши у свесци увећанице додавањем наставака: - етина, - урда, - ина од следећих речи:

рука, нога,
глава, нос,
коњ, кљусе.

Од неких речи могу и два облика.
Пронађи и напиши речи по свом избору.

ДИРЕКТАН И ИНДИРЕКТАН ГОВОР

ПОНОСИТ

Неки човек је био по дрва у планини. Пошто је накупио дрва, ставио их на раме и пошао ка граду да их прода. Дрва су била веома дугачка, па је зато стално и веома јако викао:

„Чувајте се! Чувајте се!”

Један поносит човек који је у том тренутку пролазио улицу, није желео да се склони на страну, па су му дрва закачила и поцепала одећу. Поносити човек се наљутио и тужио човека суду да му плати одећу.

Када су дошли пред судију, овај их је питао неколико пута да му објасне како се то догодило. Али, дрвар је стално ћутао.

Судија је питао поноситог. „Зашто си ми довео овог немог човека? Нити чује нити говори!”

„Није нем, господине судија, само се тако претвара!” – рекао је поносит.

„А, како знаш да није нем? – питао судија.

„Па ... када је носио дрва по улици, викао је на сав глас: Чувајте се! Чувајте се!” – објаснио је поносит.

„Значи, тако? Па када је викао човек, зашто се ниси склонио да те не закаче дрва?” рекао је судија поноситом и ослободио човека са дрвима.

Народна приповећка

■ Размисли

♦ Ко разговара у овој народној приповеци? Шта је рекао дрвар? Шта је рекао поносит пред судијом? Шта каже судија?

■ Вежба

♦ При читању ове приповетке потрудите се да подражавате личности, односно настојите да њихове речи изговорате онако као што су их изговорали они.

♦ Из досадашњег читања и поновног читања приповетке „Поносит” уочили сте да су речи дрвара, поноситог и судије овде дате онако као што их они изговарају, односно **директно**.

Директан говор је онај који се даје тачним навођењем туђих речи.

♦ Ево још неколико примера:

Баба, намрштена, одмах је отворила уста и питала девојчицу: „Хајде кажи, који су месеци леви, а који лоши у години?“, „Сви месеци су леви и нема лошег месеца у години!“

Међутим, речи које изговарају дрвар, поносит и судија у приповеци „Поносит“, као и оне које изговарају баба и девојчица у наведеним примерима, можемо да препричамо другим, својим речима, а да при томе мисао остане непромењена.

На пример: Баба је питала девојчицу који су месеци у години леви, а који лоши.

Девојчица је одговорила да су сви месеци леви и да нема лошег месеца у години.

Реченице које су изговориле баба и девојчица препричали смо својим речима, односно дали смо их **индиректно**.

Индиректан говор је онај који се даје нашим речима, односно индиректно.

Када туђе речи препричавамо својим, односно када директни говор претварамо у индиректни, употребљава се реч **да**.

ИНТЕРПУНКЦИЈА У ВЕЗИ СА ДИРЕКТНИМ И ИНДИРЕКТНИМ ГОВОРМ

■ Примери

а) „Златна бабо, сви месеци су леви и нема лошег месеца у години!“
– одговорила је девојчица.

б) „Златна бабо“, одговорила је девојчица, „сви месеци су леви од лепшег, нема лошег месеца у години!“

в) Девојчица је одговорила: „Златна бабо, сви месеци су леви, нема лошег месеца у години!“

Из наведених примера долазимо до следећих закључака у вези са интерпункцијом при употреби директног и индиректног говора:

1. У писменом исказивању, када се служимо директним говором, туђе речи увек стављамо под наводнике, „...“.

2. Ако међу туђим речима има уметнутих речи за објашњење, онда се оне стављају између запета.

3. Када туђе речи долазе после речи приповедача, испред њих стављамо две тачке.

♦ Често се уместо наводника, испред директног говора ставља црта. У том случају туђе речи пишемо увек у нови ред и са почетним великим словом, а наводнике изостављамо.

На пример:

Деца су збуњено гледала у непознату девојчицу. Најзад Валтер се реши и упита:

- Како ти је име?
- Мо, – одговори девојчица.
- Одакле долазиш?
- Долазимо из Азре, – одговори Мо.
- Шта је то Азра? – упита Ото.
- Азра је планета – одговори Мо.
- Да ниси пала са Марса? – упита Валтер.
- Не знам како називају нашу планету, – рече Мо. – Ми је називамо

Азра.

- Али ти, ипак, изгледаш као човек, – сумњиво примети Ото.
- Ми смо по свему слични људима – одговори Мо. – То знам из школе.

(Одломак из „Девојчица са планете Азра”)

Хенри ВИНТЕРФЕЛТ

♦ Ако је директни говор постављен у виду питања („Како ти је име? , „Одакле долазиш?”, „Шта је то Азра?”, „Да ниси пала са Марса?”) називамо **директно питање**. На крају директног питања увек се ставља знак питања - упитник (?).

УПОТРЕБА ВЕЛИКОГ СЛОВА

■ Обновимо

- Великим почетним словом пишу се:
 - ◆ **Свака нова реченица:** Пчеле се дању сладе у цвету. Цврнци сви-рају на кларинету. Имам оловку што зна да црта.
 - ◆ **Лична имена, презимена и надимци:** Љубомир, Јован, Богдан, Невена, Владимир Станковић, Миодраг Петровић - Чкаља.
 - ◆ **Називи географских појмова:** Скопље, Прилеп, Београд, Дунав, Сава, Вардар, Јужна Морава, Копаник, Сремска Митровица, Крива Паланка.
 - ◆ **Називи институција:** Министарство за образовање и науку, Правни факултет, Драмски театар.
 - ◆ **Адресе:** Живим у улици Владимира Назора.
Улица Вука Караџића, Вука Караџића улица. Улица липа ...

Усвојимо

- Поред наведених случајева великим почетним словом пишу се и:
 - ◆ **Имена народа:** Срби, Македонци, Грци, Французи, Црногорци ...
 - ◆ **Припадници народа:** Србин – Српкиња; Македонац – Македонка; Грк – Гркиња; Француз – Францускиња; Црногорац – Црногорка итд.
 - ◆ **Имена празника:** Божић, Видовдан, Свети Сава, Ускрс, Нова година, Први мај, Осми март, Курбан – бајрам, Ђурђевдан.

Називи празника који почињу бројем пишу се овако:
8. март, 1. мај, 24. мај, 8. септембар, 11. октобар.

ПИСАЊЕ СКРАЋЕНИЦА

♦ Приликом писменог изражавања неке речи скраћујемо. Те се речи зову **скраћенице**.

♦ Скраћивање речи у српском језику врши се на неколико начина:

а) скраћенице које садрже само почетно слово:

- т. тачка
- в. век
- г. господин
- м. р. мушки род итд.

б) скраћенице које садрже почетну групу сугласника:

- мн. множина
- бр. број
- и сл. и слично
- и др. и друго
- стр. страница
- год. година
- итд. и тако даље
- тј. то јест итд.

в) скраћенице које садрже почетак речи до другог или трећег самогласника:

- гим. гимназија
- проф. професор
- инж. инжењер
- грам. граматика
- геогр. географија итд.

г) скраћенице за међународно усвојене мерне јединице пишу се овако:

- м метар
- т тона
- л литар
- г грам
- км километар итд.

д) Посебан вид скраћеница јесу оне које садрже спојено написана велика слова без тачака. То су најчешће почетна слова сваке речи вишечланих назива.

АРМ – Армија Републике Македоније
МАНУ – Македонска академија наука и уметности
САНУ – Српска академија наука и уметности
САД – Сједињене Америчке Државе итд.

■ Вежбе

Напиши у свесци шта значе следеће скраћенице:

ул.	АСНОМ
ж. р.	цм
кгр	мл
нпр.	ун.
итд.	тј.
ПТТ	биол.
НОБ	уч.

АЗБУЧНИК ПИСАЦА

Андрић, Иво (Долац код Травника, 1892 – Београд, 1975) – песник, приповедач, романиста, путописац, преводилац и мислилац светског гласа и угледа, најзначајнији српски писац XX века. Био је у дипломатској служби, угледни члан многих академија, почасни доктор три универзитета, носилац многих награда за књижевност и највеће светске награде – Нобелове награде (1961).

Дела: романи – „На Дрину ћуприја”, „Травничка хроника”, „Госпоћица”, „Проклета авлија”; приповетке – „Мост на Жепи”, „Пут Алије Ђерзелеза” и др.

Витез, Григор (Косовац код Нове Градишке, 1911–1966) – песник, преводилац. Најзначајнији је као песник за децу где износи непомућену радост и безбрижно детињство, откривајући интимни свет деце.

Верн, Жил (1828–1905) – француски писац романа за децу и одрасле и пионер научне фантастике. У младости га је привлачило позориште, а затим су његове машине закупила научна открића, далеке земље. смеле пловидбе. Научно-фантастичним романом „Пет недеља у балону” створио је нову врсту прозе и освојио милионе младих читалаца. Написао је и следећа дела: „Авантуре капетана Хатерса”, „Путовање у средиште земље”, „Тајанствено острво”, „Пут око света за 80 дана”, „Школа за Робинзоне”, „Ловац на метеоре” и мн. др.

Глишић, Милован (Београд, 1847–1908) – приповедач. Оснивач сеоске приповетке у Србији. Умео је да подвргне подсмеху провинцијску бирократију која је бездушно упропашћавала неуке сељака. За приповетку „Прва бразда” каже се да је права химна раду. Писао је извршним народним језиком, са доброћудним хумором.

Јакшић, Ђура (1832–1878) – рођен је у Српској Црњи у Банату. Најпознатији је српски песник из периода романтизма. Писао је песме, приповетке и драме. Био је и познати сликар. Иако је највише писао у прози, његова права вредност је у поезији са родољубивим, социјалним и љубавним мотивима. Неке од његових песама су: „Отаџбина”, „На Липару”, „Вече”, „Отац и син”; драме: „Сеоба Србаља”, „Јелисавета”, „Станоје Главаш”; приповетке: „Сирота Банаћанка”, „Спахија”, „Српско чобанче” и др.

Јовановић Змај, Јован (Нови Сад, 1833–1904) – лекар и песник који је оставио огроман број песама. У збирци „Ђулићи” представио је своју породичну срећу, а у збирци „Ђулићи увеоци” своју породичну трагедију. Познат је као дечји песник велике вредности.

Киш, Данило (1935, Суботица, – 1989, Париз) – један од најзначајнијих писаца XX века. Писао је приповетке, романе, драме, песме, есеје, полемичке расправе, преводио је са руског, мађарског, француског и енглеског. Његова сабрана дела објављена су у десет томова: „Мансарда”, „Псалм 44”, „Рани јади”, „Ноћ и магла”, „Час анатомије”, „Енциклопедија мртвих” и др. Књиге су му преведене на више од двадесет језика. Добитник је великог броја награда, а био је дописни члан Српске академије наука и уметности.

Киплинг, Радјард (1865–1936) – енглески књижевник и новинар. Године 1907. добио је Нобелову награду. Његова проза доноси изузетну слику индијског живота и света британских војника, с посебним смислом за свет деце и животиња. Његове најчитаније и најзначајније књиге су: „Књига о џунгли”, „Баладе из касарне”, „Светлост се угасила”, „Припросте приче с планине” и др.

Крклец, Густав (1899–1977) – хрватски књижевник и преводилац. Најважнији део његових дела чини поезија. Одликује се непосредним и јасним изразом, ведрином и животном радостју. Писао је есеје, критике, путописе, фељтоне. Преводио је са руског, немачког, али и са словеначког и чешког језика.

Максимовић, Десанка (1898–1993) – рођена у Рабровици код Ваљева. Чувена песникиња, приповедач, романијер, писац за децу. Аутор дескриптивне, љубавне, родољубиве, мисаоне, социјалне, лирике, прожете љубављу према човеку и природи. Значајније збирке: „Песме”, „Врт детињства”, „Гозба на ливади”, „Мирис земље”, „Немам више времена”, „Слово о љубави” и др. Добила је много награда за књижевност.

Мајер, Вјекослав (Загреб, 1900–1975) – хрватски песник и приповедач. Нека од његових дела су „Лирика”, „Пјесме забринутог Европејца”, „Перић у времену и прошлости”, „Дневник малог Перице”, „Живот пужа” и др.

Младеновић, Танасије (1913–2003) – српски песник. Објавио је више од 14 збирки песама као што су: „Песме”, „Под пепелом звезда”, „Мртво време”, „Псалми по сину”, „Помешане карте”, „33 сонета”, „Ветрометина и изгнанства”. Добитник је више награда.

Мајор, Нандор (1931–) – познати писац мађарске народности, рођен у Врбасу, у Бачкој. Писао је приповетке са социјалном тематиком. Деца у његовим приповеткама најчешће живе у сиромашним породицама и са својим родитељима деле добро и зло: „Коњићи од кромпира”, „Штука” и др.

Мажуранић-Брлић, Ивана (1874–1938) – хрватска књижевница. Окружена децом, упознала је њихову психу, њихов наивни и неискварен свет. Писала је песме, приповетке, приче, бајке, романе. Највећи успех постигла је делом: „Приче из давнине“, за које је искористила ризницу словенске митологије и народног веровања. Дела: „Ваљани и неваљани“, „Школа и празници“, „Књига омладини“, „Мир у души“, „Лицитарско срце“ и др.

Неделковски, Велко (1946) – македонски приповедач, романсијер и сценариста. Аутор је књига: „Хлеб за оца“, „Како расте Пенчо“, „Збуњене године“, „Линија живота“, „Зло“, „Вешти Таниз“ и др.

Огњеновић, Вида (1941) – српска књижевница и редитељ. Писала је прозу и драме. У својим приповеткама обрађује препознатљиво време и свет у коме живимо. Дела: „Најлепше приче“, „Стари сат“, „Девојка модре косе“, „Сетне комедије“ и др.

Обрадовић, Доситеј (1739–1811) – рођен у варошици Чакову у румунском делу Баната. Још од детињства испољио је љубав према књигама и путовању. Имао је буран живот: замонашио се, школовао се по свету, упознао је жив народни језик, народни живот и обичаје док је боравио у Далмацији, штампао прве књиге у Лајпцигу, путовао у Париз и Лондон. Књижевно-просветитељски рад на широким националним основама је започео са просветитељским манифестом „Писмо Харалампију”. Његово животно дело је „Живот и прикљученија”

Радичевић, В. Бранко (1925–2001) – српски песник, приповедач и романсијер. Његово стваралаштво је обимно и садржи близу 100 наслова. Писао је песме, приповетке, романе, књиге за децу, а био је истраживач и познавалац језика и народних обичаја. Најпознатија дела су: „Бела жена“, „Бели човек“, „Плава линија живота“, „Будућност“, „Са Овчара и Каблара“, „Учени мачак“, „Бајке о гуслама“ и др.

Радовић, Душан (Ниш, 1922–1984) – један од најпознатијих српских песника за децу. Био је уредник многих листова и часописа. Нека од његових дела су: „Капетан Џон Пиплфокс“, „Поштована децо“, „Вукова азбука“, збирка афоризма „Београде, добро јутро“ и др.

Раичковић, Стеван (1925–2007) – српски песник и академик. Објавио је више од 20 збирки песама, 7 књига за децу, неколико књига есеја. Најпознатије су збирке: „Детињство“ и „Песма тишине“. Преводио је руске песнике. Његова поезија је преводљена и објављена на више страних језика.

Ракита, Станко (1930, Грабовица – 1982, Бања Лука) – песник. Објављена су две збирке поезије за децу: „Нигдје краја свијету“ и „Велики лет“.

Толстој, Лав (1928–1910) – велики руски књижевник и мислилац, рођен у селу Јасна Пољана, у племићкој породици. Одрасто под утицајем дела Жан - Жака Русоа, ватреног поборника слободног васпитања. Као студент води лакомислен живот богатог племића, али, незадовољан тражи нове путеве и смисао живота. На Кавказу је ступио у војску, истиче се храброшћу и под утицајем ратних епизода почиње да пише. Његова најважнија дела су: романи „Рат и мир“, „Ана Карењина“, „Васкресење“, приповетке „Козаци“, „Хаџи Мурат“ и др.

Тургењев, Иван (1818–1883) – руски књижевник. Заједно са млађим Достојевским и Толстојем допринео је да руска књижевност добије светске размере. Његово дело „Очеви и деца“, сматра се једним од најважнијих романа 19. века. Помињемо и његова дела: збирку новела „Ловчеви записи“, романе „Рудин“, „Племићко гнездо“, збирку цртица „Песме у прози“.

Тартаља, Гвидо (1899–1984) – српски књижевник, песник приповедач. Познат је по својим књигама за децу. Објавио је преко 30 књига, међу којима су: „Песма и град“, „Лирика“, „Зачарани круг“, „Оживела цртанка“, „Дедин шешир и ветар“ и др. Написао је велики број прилога и превода о савременој италијанској књижевности.

Ђопић, Бранко (Хашани, 1915–Београд, 1984) – познати српски књижевник, омиљен писац за децу. Писао је песме, приповетке, романе, драме. Познатији су му романи „Пролом“, „Осма офанзива“, „Орлови рано лете“. Од збирки приповедака популарност је стекла књига „Доживљаји Николетина Бурсаћа“. За децу је написао много збирки, као што су: „Босонога дјетинство“, „Распевани цврчак“ и др.

Хорватић, Дубравко (Загреб, 1939–2004) – хрватски песник, приповедач, путописац, есејиста, књижевни и ликовни критичар. Нека од његових дела су: збирке песама „Грозница“, „Бедем“, „Станари у слону“, песме приче и бајке за децу и др. Преводљен је на више језика.

Цанкар, Иван (Врхника, 1876–1918) – романописац, приповедач, драматург, песник. Слика словеначко друштво свога времена и залаже се за социјалну правду. Нека дела су аутобиографског карактера. Дела: „Мартин Качур” (роман), „Краљ Бетајнове” (драма), „Слуга Јернеј и његово право” (приповетка) и др.

Цветковић, Брана (1874–1942) – српски приповедач, песник, преводац, сценограф, карикатуриста, глумац, редитељ, управник позоришта. Објављујући стихове у „Политици за децу“, између 1931–1941. год. стекао је завидан углед и славу песника за децу.

Црнчевић, Бранислав- Брана (1933–2011) – рођен је у Руми, а живи у Београду. Почео је да пише веома рано песме, драме и сатире, афоризме. Лиричар и хумориста, а бави се и дечјом књижевношћу. Нека од његових дела су: „Босоноги и небо“, „Говори као што ћутиш“, „Капетан и лула“.

Чајак, Јан(1863–1944) – књижевник словачке народности у Војводини, рођен у Чехословачкој, али је највећи део живота провео о Бачком Петровцу. Познат је као приповедач који је мотиве за своје приповетке узимао из места у којима је службовао као учитељ. Писао је о сељацима и њиховим интересовањима, о њиховом животу. Издао је збирке „Три приповетке”, „Само лепо” и др.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Модерна теорија романа – Миливој Солар, Нолит

Теорија књижевности – Остин Ворен, Рене Велек, Нолит

Речник књижевних термина, Нолит

Српски језик и култура изражавања – Добрила Летић, Милан Милић,
Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

Књижевност и српски језик, култура изражавања – Часлав Ђорђевић

Методика – Благица Петковска

Теорија књижевности – Иво Тартаља

Теорија књижевности – Миливој Солар

Књижевност у основној школи – Драгутин Росандић

САДРЖАЈ

КЊИЖЕВНОСТ

Изражајно читање	07
Опклада	Бранко Цветковић.....08
Школе	Драган Лукић.....09
Огласи „Шумских новина”	11
Лијин оглас	Бранко Ћопић.....11
Медин оглас	Бранко Ћопић.....11
Јазавчев оглас	Бранко Ћопић.....11
Оглас дивље свиње	Бранко Ћопић..... 12
Оглас мрава	Бранко Ћопић.....12
Драмско читање	13
Тужибаба	Душан Радовић.....13
Прича	15
Дима	Стеван Раичковић.....15
Басна	18
Вук и пас	Доситеј Обрадовић.....18
Коњ и магарац	Доситеј Обрадовић.....20
Курјак и ждрал	Езоп.....20
Телефонске басне	21
Стара школа	Густав Крклец.....21
Прича из давнине	Густав Крклец.....21
Непоправљив	Густав Крклец.....21
Лоше искуство	Густав Крклец.....21
Модерна времена	Густав Крклец.....22
Судбина царева	Густав Крклец.....22
Повријеђена величина	Густав Крклец.....22
Безобразни врабац	Густав Крклец.....22
Роман за децу	23
Пролеће у џунгли	Радјард Киплинг.....23
Говор писца и говор ликова	25
Стара воденица	Прича из ђачких новина.....25
Тема	27
Детињство	Лав Толстој.....27
Идеја	30
Нева Невичица	Ивана Брлић - Мажуранић.....30
Епске народне песме	33
Марково прво јунаштво	народна песма.....33
Косовка девојка (одломак из истоимене народне песме).....	36
Лирске песме	37
Браћа и сестрица	народна песма.....37
Сестре без брата	народна песма.....37

Слобода	нардона песма.....	38
Патриотска песма.....		40
Сад у мојој земљи грми, шуми рад	Танасије Младеновић....	40
Уочи Дана Републике	Григор Витез.....	42
Хумористичне песме.....		43
Гаша	Јован Јовановић Змај.....	43
Тешка болест	Григор Витез.....	45

ИЗРАЖАВАЊЕ И СТВАРАЊЕ

Усмено изражавање (препричавање и причање).....		49
Самостално препричавање догађаја о коме си чуо/ ла.....		49
Мој изум	Никола Тесла.....	49
Самостално препричавање текста са уметничком садржином.....		51
Поплава	Ђура Јакшић.....	51
Самостално препричавање текста са научно—популарном садржином		54
Бајка о будућности	Дубравко Хорват.....	54
Препричавање (опширно) обрађеног текста.....		56
Прва бразда	Милован Глишић.....	56
Препричавање (у облику резимеа) обрађеног текста причање о властитом доживљају.....		62
Врабац	Иван Тургењев.....	62
Причање о догађају и о властито, доживљају.....		64
Бачка капа	Бранко В. Радичевић.....	64
Причање на задате тематске речи.....		67
Описивање — дескрипција самостално описивање.....		68
Велико двориште	Стеван Раичковић.....	68
Олуја	Јан Чајак.....	69
Мостови	Иво Андрић.....	69
Писмено изражавање (препричавање и причање).....		70
Преписивање одабраног дела обрађеног текста.....		70
Одјек	Народна приповетка.....	70
Препричавање догађаја о коме си чуо од другог лица.....		72
Неспоразум	Вида Огњеновић.....	72
Препричавање обрађеног текста са уметничком и научно-популарном садржином.....		73
Девојчица и крчаг	Лав Николајевич Толстој.....	73
Атлантида	Жил Верн.....	74
Препричавање (опширно) обрађеног текста (рад у групама).....		75
Препричавање (у облику резимеа) обрађеног текста.....		76
Грех	Иван Цанкар.....	76
Причање о властитом доживљају.....		78
Причање на задате тематске речи (прича по аналогiji).....		79

Самостално описивање (ствари, слике, лика).....	79
Обавештање о догађају.....	81
Писмо.....	82

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Догађаји и ликови у позоришној представи и у филму.....	87
Другови	Велко Неделковски.....87
Разликовање декора, сценографије, костимографије, музичке илустрације у филму и позоришној представи.....	90
Први сусрет с позориштем Соња Лажетић.....	90
Медвед у филму	Сергеј Барудзин.....92
Библиотека	
Књиге су наши верни другови (из ђачких новина).....	95

ЈЕЗИК

Јазик као средство споразумевања.....	99
Сигнали и симболи као средство споразумевања.....	100
Самогласници и сугласници (вокали; консонанти).....	102
Именице.....	104
Придеви.....	106
Присвојни придеви.....	106
Заменице.....	107
Личне заменице.....	107
Присвојне и показне заменице.....	110
Садашње време (презент).....	113
Презент помоћних глагола: јесам, бити и хтети	116
Прошло време (перфекат).....	118
Будуће време (футур I).....	122
Реченица.....	122
Проста реченица.....	123
Сложена реченица.....	126
Речи истог облика, а различитог значења (хомоними).....	128
Речи које означавају нешто што је умањено (деминутиви).....	129
Речи које означавају нешто што је увећано (аугментативи).....	131
Директан и индиректан говор.....	133
Интерпункција у вези са директним и индиректним говором.....	134
Употреба великог слова.....	135
Писање скраћеница.....	136
Азбучник писаца.....	139
Коришћена литература.....	142

